

1 Innhold

1	Sammendrag	2
2	EØS-avtalen – bærebjelke for norsk økonomi.....	4
3	Norsk medvirkning og påvirkning i EUs politikk- og regelverksutforming	6
3.1	Kommisjonen - Norges formelle innflytelse.....	7
3.2	Rådet – by invitation only.....	8
3.3	Europaparlamentet – norske politikere bør delta.....	8
3.4	EFTA institusjonene	9
4	Lik rettstilstand i EØS-området – et grunnleggende prinsipp	10
4.1	Bruk av reservasjonsretten kan få store konsekvenser	10
4.2	Sen implementering av direktiver og forordninger i EØS-avtalen	11
4.3	Innføring av EØS-regelverket i Norge.....	11
5	Forvaltningens arbeid med EU/EØS	13
6	Næringspolitikk under EØS-avtalen	15
6.1	Offentlige anskaffelser	15
6.2	Immateriellrett	16
6.3	Finansmarkedet.....	17
6.4	Energi, klima og miljø	18
6.5	Samferdsel.....	19
6.6	Forskning	21
6.7	Næringsmiddelindustriens rammebetingelser.....	22
6.8	Fisk og havbruk.....	22
7	Arbeidsliv og arbeidsmarkedet.....	25
8	Kunnskap, debatt og informasjon	27
8.1	EU/EØS-kunnskap i befolkningen.....	27
8.2	Kunnskap om EØS-avtalen i skolen	27
8.3	Informasjon til næringslivet	28
8.4	Kunnskap om EØS-avtalen i EU	28
9	Alternativer til EØS	30
9.1	EU medlemskap.....	30
9.2	Frihandelsavtale med EU.....	31
9.3	Sveitsisk modell	32

1 Sammendrag

EU er vår viktigste handelspartner og vårt medlemskap i EUs indre marked gjennom EØS-avtalen er avgjørende for Norge og norsk økonomi. Inntil norsk EU-medlemskap er en realitet må EØS-avtalen vedlikeholdes og utvikles i takt med utviklingen av EUs indre marked. EØS-avtalen har dessuten noen elementer som krever en spesielt tett oppfølging med klare politiske prioriteringer.

EØS-avtalen har siden 1994 bidratt til at Norge har hatt en kraftig økonomisk vekst. Fastlands-Norge har hatt en økonomisk vekst på 3 prosent i året i gjennomsnitt i perioden. Dette er høyere enn både OECD-gjennomsnittet for samme periode og for fastlands-Norge i 20 års-perioden før EØS-avtalen trådte i kraft. Fra 1994 har det også vært en økning i antall sysselsatte på om lag 500 000 arbeidsplasser. Høy produktivitetsvekst har økt verdiskapingen per sysselsatt og lagt grunnlaget for en kraftig vekst i reallønnen, som har vokst med 53 prosent siden 1993. Resultatet har vært en betydelig økning av den alminnelige velstanden.

EØS-avtalen gir norske myndigheter rett til formell deltagelse på ulike måter i prosessene forut for den egentlige beslutningsprosessen i EUs institusjoner. For norsk næringsliv er det av stor betydningen at disse mulighetene utnyttes fullt ut. I dag rettes mye av oppmerksomheten i Norge mot spørsmål som alt er avgjort av EU. I stedet for en diskusjon om politikkenes innhold, får vi derfor en diskusjon om bruk av reservasjonsretten. Dette mener NHO er uheldig. Norsk Europapolitikk må derfor endres, slik at politisk behandling i Norge finner sted samtidig med prosessene i EU.

Økt politisk oppmerksomhet fra Regjeringen på et tidlig tidspunkt i regelverksutformingen i EU, gjør at vi kan utnytte de muligheter for påvirkning vi har gjennom EØS-avtalen. Endringene i EU, særlig siden Lisboa-traktaten, gjør det mer utfordrende for Norge å ha innflytelse på beslutningsprosessene. NHO mener det er behov for mer overordnet politisk styring og koordinering av arbeidet mot EU. De viktigste sakene for Norge må identifiseres tidlig og prioriteres, ikke bare i forhold til Kommisjonen, men også Europaparlamentet og Rådet. Regjeringen må drive mer aktiv påvirkning og deltakelse på ministernivå, samt tydeligere føringer til embetsverket.

Myndighetene må involvere andre norske aktører tidligere og i langt større grad enn i dag for å identifisere viktige EØS-saker og fremme felles interesser. For at den nasjonale prosessen omkring regelverksutforming skal bli så effektiv som mulig må det foreligge norsk oversettelse av forslag til regelverk på et tidlig tidspunkt i prosessen.

Et velfungerende indre marked er avhengig av et homogent regelverk. Et grunnleggende prinsipp ved EØS-avtalen er derfor at rettsutviklingen i Norge skal følge EU på de områder som avtalen dekker. Men for at norsk næringsliv skal ha like konkurransevilkår som sine konkurrenter i EU, er det også viktig at norske myndigheter følger opp utviklingen på områder som ikke omfattes av avtalen. Videre må norske myndigheter sikre at nytt regelverk implementeres i norsk lovverk samtidig med at det innføres i EU, og på en korrekt og næringsvennlig måte. Ved innføring av nytt regelverk må det foretas en "indre markedstest" som sikrer at ikke annet nasjonalt regelverk er i konflikt med det nye.

EØS-avtalen preger i høy grad også interne forhold i Norge, ikke minst i forhold til næringsliv og arbeidsmarked. Dette innebærer blant annet at store deler av norsk forvaltning i større eller mindre grad er berørt av Norges avtaler med EU, og forholdet til EU utgjør en stadig større del av arbeidsdagen til ansatte i forvaltningen. God kunnskap om EUs regelverk er derfor svært viktig i alle deler av forvaltningen, og ved utforming av nytt nasjonalt regelverk må det rutinemessig kontrolleres for at dette ikke kommer i konflikt med forpliktelser i forhold til EUs regelverk.

Omleggingen av næringspolitikken under EØS-avtalen har bidratt til en bedre utnyttelse av samfunnets ressurser og styrket norsk næringslivs konkurransevne. Etter NHOs syn kunne

Europautredningen lagt større vekt på den betydningen økt markedsadgang, mer effektiv konkurranse og tilgang på relevant arbeidskraft har hatt for den positive utviklingen for norsk økonomi. Slik utredningen fremstiller utviklingen kan det leses som at den innskrenkingen av politiske virkemidler som skjedde var negativ fordi den næringspolitiske "verktøykassen" ble mindre. Fremstillingen kan derfor bidra til å underbygge en utbredt misforståelse om at man tidligere førte en aktiv og dermed god næringspolitikk, mens man nå fører en passiv og mindre god politikk.

På arbeidsrettsområdet har EU vedtatt en rekke direktiver som er implementert i Norge. De fleste av disse direktivene har i liten grad påvirket rettsutviklingen hos oss, siden rettstilstanden allerede har vært mer eller mindre i samsvar med direktivenes krav. Enkelte av direktivene har imidlertid til en viss grad vært problematiske for arbeidsgiverne ved at de pålegger bedriftene nye byrder, både materielle regler og saksbehandlingsregler. For norsk næringsliv er det viktig at det nasjonale regelverket sikrer konkurranse på like vilkår.

En synlig konsekvens av Norges EU-tilknytning gjennom EØS-avtalen de siste ti årene, er den store arbeidsinnvandringen. Flertallet i Europautredningen fremholder at den økte arbeidsinnvandringen er "en av de største gevinstene og en av de største utfordringene for norsk arbeidsliv som følge av EØS-avtalen". NHO er enig i denne vurderingen. Men selv om arbeidsinnvandring gir umiddelbare gevinster for bedrifter og samfunnet, vil det på lengre sikt kunne føre til utfordringer og økte kostnader for offentlig sektor.

Kunnskap om de rettigheter og plikter som følger av EØS-avtalen og de tilknyttede avtalene med EU er viktig, både for å kunne utnytte de mulighetene avtalene gir og for å sikre dens legitimitet i befolkningen. For næringslivet er det vesentlig med enkel tilgang på informasjon om rettigheter og muligheter i det indre marked. Norsk myndigheter og organisasjoner må derfor kontinuerlig arbeide med å vedlikeholde kunnskap om Norges avtaler med EU i Norge. Samtidig er det viktig å informere politikere, myndigheter og embetsverk i EUs institusjoner og i EUs medlemsland om EØS-avtalens eksistens og innhold.

Etter NHOs oppfatning vil et norsk medlemskap i EU gi norsk næringsliv et mer robust og forutsigbart grunnlag for fremtidig verdiskaping enn dagens EØS-avtale. Å si opp EØS-avtalen og gå tilbake til frihandelsavtalen av 1973, vil etter NHOs vurdering, bety en alvorlig svekkelse av grunnlaget for fremtidig verdiskaping i Norge. Andre tilknytningsformer, som en omfattende handelsavtale med EU, vil også være skadelig for norsk næringsliv.

2 EØS-avtalen – bærebjelke for norsk økonomi

Norge har en liten åpen økonomi, og er i større grad enn mange andre land avhengig av internasjonal handel. EU er vår viktigste handelspartner, og Norge er et av de land som er tettest økonomisk integrert med andre EU/EØS-land. Vår økonomi er derfor svært avhengig av utviklingen i Europa. Dette har vært fundamentet for norsk handels- og utenrikspolitikk etter 2. verdenskrig.

Fra 1994 har EØS-avtalen vært fundamentet for vårt mellomstatlige forhold til EU, og dermed en bærebjelke for norsk økonomi. EØS-avtalen er den mest omfattende og forpliktende internasjonale avtale Norge noensinne har inngått. Gjennom avtalen deltar Norge fullt ut i EUs indre marked. Dette innebærer at norske bedrifter har fri markedsadgang og felles rammevilkår med bedrifter i EU-land, og motsatt; alle bedrifter i EUs medlemsland har tilsvarende adgang til det norske markedet. Samtidig som dette gir økt konkurranse på det norske markedet, utvider det norsk næringslivs hjemmemarked til hele EØS-området, et marked med 500 millioner innbyggere. EØS-avtalen er fundamentet, men Norge har også en rekke andre avtaler med EU. Å lage en felles ramme rundt alle Norges avtaler, kan skape et institusjonelt ryddigere forhold mellom Norge og EU. NHO vil imidlertid peke på den asymmetrien som er mellom avtalepartene, som gir Norge en svak forhandlingsposisjon. Dette kan føre til at krav fra EU blir omfattende slik at Norge står igjen med en dårligere løsning og færre rettigheter enn i dagens situasjon. NHO vil advare mot å åpne for en reforhandling av EØS-avtalen.

Under EØS-avtalen har handel og samarbeid med EU-landene økt betydelig. Tre fjerdedeler av vår utenrikshandel og over femti prosent av inngående og utgående investeringer går i dag til land i EU/EØS-området, og over tre fjerdedeler av arbeidsinnvandringen til Norge kommer fra dette området. Fra 1994 til i dag har sysselsettingen i Norge økt med nesten 500 000 personer eller rundt 25 prosent. Produksjon og inntekter har også økt kraftig. Samlet BNP har økt med nesten 50 prosent, mens fastlands-BNP har økt med nærmere 60 prosent. Dette skyldes ikke alene EØS-avtalen, men etter NHOs oppfatning har avtalen vært svært viktig for den gunstige økonomiske utviklingen.

I tillegg til utviklingen av petroleumsnæringen er gjennomgripende strukturelle endringer de viktigste forklaringsfaktorene bak den kraftige økonomiske veksten i Norge de siste tiårene. I løpet av 1980- og 90-tallet gjennomførte vi omfattende reformer i økonomien som andre land hadde gjennomført før oss; blant annet avregulering av finansmarkedene, opphevelse av kringkastingsmonopol, liberalisering av fiskeripolitikken og innføring av en mer effektiv konkurransepolitikk. På noen områder ble vi også foregangsland innen liberalisering, særlig gjaldt dette kraft- og telekommarkedene. Disse reformene ga en betydelig vekstimpuls i form av økt produktivitet. Vi hadde dermed et svært gunstig utgangspunkt for å håndtere økningen i inntekter fra petroleumsvirksomheten. Som kjent fra økonomisk litteratur vil gjerne inntekter fra utvinning av naturressurser gjerne medføre fallende produktivitet og yrkesdeltakelse. Etter NHOs syn bidro EØS-avtalen i betydelig grad til både tempoet og omfanget av liberaliseringen, kanskje spesielt innen offentlige anskaffelser og konkurranselovgivningen.

Med unntak av landbrukssektoren og fiskerisektoren gir EØS-avtalen tilnærmet like konkurransevilkår for norsk næringsliv på Norges viktigste marked. Med like konkurranseregler og like regler for statsstøtte har norske eksportbedrifter også sluppet antidumping- og straffetoll-saker, som tidligere har vært en utfordring for deler av industrien. Uten EØS-avtalen ville det har vært betydelig mer risikopreget for flere typer industri å investere i produksjonskapasitet i Norge. Et klart eksempel på dette har vi sett innen handel med fisk og fiskeprodukter, hvor mangelen på felles konkurranse- og statsstøtteregulering har medført at antidumping og antisubsidieprosedyrer er brukt mot Norge.

Perioden etter 1994 faller også sammen med en kraftig ekspansjon i norsk utenrikshandel, bl.a. med sterk vekst i handel med tjenester. Tjenesteproduksjon utgjør nå 70 % av EUs BNP, og hele 9 av 10 arbeidsplasser finner vi i tjenestesektoren.

Oppkjøp og investeringer på tvers av landegrensene har økt kraftig de siste ti årene i hele den industrialiserte del av verden. Den frie etableringsretten i EU har bidratt til dette. Gjennom EØS-avtalen er hindringer for frie kapitalbevegelser mellom Norge og de øvrige EØS-landene redusert. Dette har bidratt til å øke tilgangen på kapital fra EØS-land, samtidig som det har blitt enklere for norske bedrifter å investere i EØS-land. Det har også ført til en integrasjon mellom det norske og det europeiske finansmarkedet.

EØS-avtalen preger dessuten i høy grad også interne forhold i Norge, ikke minst på de nærings- og arbeidsmarkedspolitiske områdene. Store deler av rammeverket for norsk næringsliv og arbeidsliv er i dag regulert og påvirket av EØS-avtalen, og avtalen regulerer intern økonomi vel så mye som grensekryssende forhold.

Selv om det er vanskelig å tallfeste hvor stor betydning EØS-avtalen har hatt for norsk økonomisk utvikling, støtter NHO Europautredningens konklusjon om at avtalen har gitt et svært positivt bidrag til norsk verdiskaping, velferdsutvikling og sysselsetting.

NHO mener:

- ✓ EØS-avtalen er det eneste alternativet til norsk medlemskap i EU som kan sikre norsk næringsliv tilstrekkelig markedsadgang og konkurransevne.

3 Norsk medvirkning og påvirkning i EUs politikk- og regelverksutforming

EØS-avtalen innebærer at alt EØS-relevant regelverk skal implementeres i norsk rett. Det ligger i det indre markedets logikk at mulighetene både for nasjonal tilpasning av regelverk og reservasjon mot implementering er begrenset. EØS-avtalen gir norske myndigheter rett til formell deltagelse på ulike måter i prosessene forut for den egentlige beslutningsprosessen i EUs institusjoner. For norsk næringsliv er det av stor betydning at disse mulighetene utnyttes fullt ut. Samtidig er det viktig at sakene følges i hele beslutningsprosessen gjennom Rådet og Europaparlamentet, og at muligheter for å påvirke der utnyttes best mulig.

Økt politisk oppmerksomhet fra Regjeringen og Stortinget er en forutsetning for en god utnyttelse av de muligheter for påvirkning vi har gjennom EØS-avtalen. Etter NHOs syn er det en utfordring at EU/EØS-sakene ikke får tilstrekkelig politisk oppmerksomhet i Norge, og at arbeidet med dem ofte blir oppfattet å være av mer teknisk enn politisk karakter. Så lenge norske politikere ikke kan delta i EUs Råd eller i Europaparlamentet, blir det mindre politisk oppmerksomhet om sakene. Dermed blir det også lett mindre ressursbruk og engasjement i forvaltningen. Det er flere eksempler på at dette har ført til at norske bedrifters interesser ikke i tilstrekkelig grad er ivaretatt. NHO vil derfor oppfordre statsrådene til i større grad å engasjere seg personlig i EØS-prosessen for å ivareta norske interesser.

Å påvirke utviklingen av EU/EØS-regelverket er en kontinuerlig og ressurskrevende prosess. Etter NHOs syn kunne Europautredningen lagt større vekt på de utfordringer Norge har som følge av at EU-samarbeidet nå utvikler seg raskere enn tidligere, konstitusjonelt og politisk. EUs ulike former for samarbeid har blitt mer omfattende, i tillegg til at den overnasjonale beslutningsmyndigheten har økt. Særlig har utfordringene blitt større etter Lisboa-traktaten. Sakene beveger seg annerledes enn før, de går raskere gjennom de politiske prosessene, som på sin side har blitt mindre oversiktlige enn de var. Forslagene fra Kommisjonen endres i langt større grad enn tidligere under behandlingen i Europaparlamentet og i Rådet. Det er videre en tendens til at direktivenes konkrete innhold utvikles etter at rammene er vedtatt.

Mange av de nye initiativene som kommer er horisontale og omfatter flere typer virkemidler fra forordninger, direktiver, softlaw, benchmarking og "naming and shaming" til prioriteringer i EUs eget budsjett. Et eksempel på dette er *Europa 2020*. Her er de sju flaggskipene fulgt opp med flere konkrete politiske forslag, de aller fleste av horisontal karakter. Prosesser som involverer samarbeid på nasjonalt nivå, mellom borgere og politiske organer, til EUs institusjoner. De politiske prosessene er mye mer komplekse enn tidligere. Påvirkningsarbeidet må derfor omfatte hele beslutningsprosessen, i tillegg til fasen etter vedtak i Europaparlamentet og Rådet.

For at påvirkningsarbeidet skal bli mest mulig effektivt må norske myndigheter anerkjenne at norske interesser ikke bare forvaltes gjennom den formelle myndighetskontakten med EU, men også gjennom næringsliv, organisasjonsliv og det sivile samfunn – både i Brussel og nasjonalt.

Et annet viktig forhold som har endret seg etter at EØS-avtalen trådte i kraft er den geografiske utvidelsen av avtalen. For det første er partsforholdet EU-EFTA innenfor EØS endret fra 12:7 til 27:3. I tillegg er flere land i randsonen av EU på vei inn. Dette aspektet var ikke forutsatt ved inngåelsen av EØS-avtalen, og endrer den politiske konteksten avtalen fungerer innenfor ganske betydelig. EU-medlemskap for nye land i Europa betyr også EØS-medlemskap og part i de andre avtalene Norge har med EU. Når avtalene er undertegnet med EU betyr det at det kun er mulig med tekniske justeringer i EØS-avtalen, det er derfor viktig at Norge også deltar tidlig i forhold til de utvidelsesprosesser som pågår i EU.

NHO mener:

- ✓ Det er behov for en klarere og mer overordnet politisk styring og koordinering av myndighetenes EØS-politikk.
- ✓ Norske myndigheter må prioritere de viktigste sakene for Norge og løfte dem frem på et tidlig tidspunkt i prosessen. Ikke bare i forhold til prosessene i Kommisjonen, men også i forhold til prosessene i Europaparlamentet og Rådet.
- ✓ En årlig nasjonal handlingsplan må utarbeides som et redskap for å ivareta våre interesser og forpliktelser på best mulig måte.
- ✓ Statsrådene må øke deltagelsen på uformelle ministermøter, møter i forkant av rådsmøter og ha regelmessige møter med kommissærene.
- ✓ Statssekretærer og politiske rådgivere må regelmessig delta på møter og arrangementer i Brussel.
- ✓ Myndighetene må involvere andre norske aktører tidligere og i langt større grad enn i dag for å identifisere viktige EØS-saker og fremme felles interesser.
- ✓ Regjeringen bør involvere seg mer i utvidelsesprosessene på et langt tidligere stadium fordi en utvidelse har stor innvirkning på Norge og EFTA landene.

3.1 Kommisjonen - Norges formelle innflytelse

Det er etablert formelle prosedyrer for dialog mellom EFTA/EØS-landene og EU for medvirkning på ekspertnivå og i komiteer under Kommisjonen. Norge deltar i en rekke ekspertkomiteer og arbeidsgrupper som arbeider med utvikling av ny politikk og nytt regelverk, som også har konsekvenser for Norge. Deltakelse i ekspertgrupper og komiteer under Kommisjonen er den eneste formelle muligheten Norge har til å påvirke selve politikktutformingene i EU. Denne muligheten må utnyttes fullt ut. Også fra Kommisjonens side er det ofte ønsket at Norge deltar i komiteene, for å sikre et mest mulig likt regelverk i hele EØS-området.

I utgangspunktet er mulighetene for norsk deltagelse i ekspertgruppene som forbereder ny politikk og lovgivning god. NHO vil imidlertid fremheve to bekymringsfulle utviklingstrekk i forhold til norsk deltagelse. For det første er kunnskapen om EØS-avtalen i ferd med å forvitne på EUs side. Forståelsen for viktigheten av deltagelse fra norsk side er dermed avtagende, og Norge må være mer aktiv for å melde sin interesse. For det andre har norsk deltagelse ofte vært på et for lavt nivå, og det er eksempler på at deltakerne ikke har vært spesielt aktive. For at ekspertenes arbeid skal bli effektivt, må det også foreligge klare politiske styringssignaler som grunnlag for en aktiv medvirkning, noe som heller ikke alltid er tilfelle. Relevansen av norsk deltagelse kan dermed synes liten på EUs side.

NHO mener at norsk deltagelse på ekspertnivå må bli mer offensiv. Deltakelse må være på et tilstrekkelig høyt nivå, det må komme klare politiske signalene til deltakerne i forkant og de må delta aktivt i prosessene. Det må også utarbeides en oversikt over hvilke ekspertgrupper og komiteer norske myndigheter er representert i, og hvem som sitter i disse komiteene.

Norge har rundt 50 nasjonale eksperter som tjenestegjør i EU-institusjoner. De fleste av disse jobber i Europakommisjonen. De nasjonale ekspertene er en viktig kilde til informasjon om pågående prosesser i EU og representerer en god mulighet for å styrke EU-kompetansen i norsk forvaltning. De nasjonale ekspertene er også viktige når det gjelder å etablere kontakter og skape nettverk i EU-systemet. De utsendte norske nasjonale ekspertene bør få klar informasjon og kunnskap om hvilke forventninger norske myndigheter har til dem, og deres kompetanse må utnyttes aktivt av norske myndigheter.

NHO mener:

- ✓ Norges muligheter til formell deltakelse må utnyttes fullt ut gjennom aktiv deltakelse i Kommisjonens ekspertgrupper, programmer og tilhørende programkomiteer, konferanser osv.
- ✓ Deltakelse må skje på tilstrekkelig høyt nivå, og med klare mandater/instruksjoner.
- ✓ Det må etableres en systematisk oversikt over norsk deltakelse i ekspertgrupper og komiteer.
- ✓ Nasjonale eksperter bør få informasjon og kunnskap om norske myndigheters forventninger til arbeidet i Kommisjonen.
- ✓ Norge bør bestrebe seg på å få flere nasjonale eksperter som arbeider med policyutvikling.

3.2 Rådet – by invitation only

Norge deltar ikke i Rådet, og med unntak av fellesorganet i Schengen-sammenheng har Norge ingen formelle inntak til Rådets beslutningsprosesser. Norge blir imidlertid ofte invitert til uformelle Rådsmøter, og stadig hyppigere etter påtrykk fra vår EU-delegasjon. Europautredningen viser at aktiv deltakelse på disse arenaene ofte ikke blir prioritert av den politiske ledelsen i departementene.

NHO mener at det vil tjene norske interesser å delta på alle disse møtene. Her legges ofte premisser for senere politikkutforming i EU. Møtene kan også være egnede arenaer for å påvirke nye initiativer eller lansere egne forslag. Dette er også viktige møteplasser for europeiske ministre, ikke minst for de norske. Denne muligheten må derfor utnyttes fullt ut, og møter på Rådsnivå må prioriteres like høyt som møter på samme nivå i Norge.

NHO mener:

- ✓ Norge må aktivt bruke de samarbeidsarenaer innenfor rammene av EØS-avtalen som gir adgang til EUs politiske arenaer og programmer.
- ✓ Regjeringen må møte på alle uformelle ministermøter hvor Norge inviteres, og helst på samme nivå som de andre landene. Statsråden må møte forberedt og legge vekt på å bygge nettverk.

3.3 Europaparlamentet – norske politikere bør delta

Europaparlamentet har fått stadig større innflytelse på de politiske prosessene i EU. EØS-avtalen gir Norge en formell mulighet for dialog gjennom EØS-parlamentarikerkomité. Dette samarbeidet er i hovedsak informasjonsutveksling fra Europaparlamentet til EFTA-parlamentarikerne. Stortinget opprettet i 2010 et kontor i Brussel, med en ansatt. Hovedoppgaven er informasjonsformidling. Tidligere hadde vi en nasjonal ekspert i Europaparlamentet, tilknyttet Indre marked-komiteén. NHO har gjentatte ganger argumentert for at det er ønskelig å gjenopprette en slik ordning.

Europeisk integrasjon skaper utfordringer for alle de nasjonale parlamentene. Omfattende lovgivningsmyndighet overføres til EU-nivå og de nasjonale parlamentenes mulighet til å gi egen lovgivning blir dermed redusert. Det har de senere årene vært gjennomført reformer for å styrke de nasjonale parlamentenes rolle i EU. Blant annet sender Kommisjonen alle lovforslag til de nasjonale parlamentene. Også Stortinget har en liknende ordning gjennom EFTA.

Det norske Stortinget møter de samme utfordringene under den norske tilknytningsformen. Samlet sett har Stortinget i beskjeden grad vært involvert i norsk europapolitikk. Siden Norge ikke deltar i beslutningsprosedyrene i EU, er det få reelle politiske prosesser å involvere seg i, og engasjementet fra de norske stortingsrepresentantene lider under det.

Europautredningen fremhever at Stortinget ikke i særlig grad har dratt nytte av de tiltak som man har lansert i EU i de senere år for å styrke nasjonale parlamenters stilling gjennom økt samarbeid og økt kontakt med Europaparlamentet. Samtidig har Stortinget ved flere anledninger diskutert hvordan det skal bli mer aktivt i europasaker, og det er vedtatt flere reformer blant annet egne internasjonale rådgivere i partiene, etablering av et Brusselkontor og halvårslige EU/EØS-redegjørelser. Den svake rollen til Stortinget følger imidlertid av europeisk integrasjon spesielt og den norske tilknytningsformen spesielt.

En viktig kanal for å søke informasjon og å fremme norske synspunkter er deltakelse i de europeiske partigruppene. Her har norske politiske partier i varierende grad deltatt. NHO mener det er viktig at det legges til rette for at de politiske partiene prioriterer det europapolitiske arbeidet i Brussel.

NHO mener:

- ✓ De politiske partiene og Stortinget må engasjere seg mer aktivt i forhold til Europaparlamentet for å kunne påvirke viktige prosesser på et tidligere stadium enn i dag.
- ✓ Kontakten med viktige komiteer i Europaparlamentet må styrkes – blant annet gjennom norske nasjonale eksperter.

3.4 EFTA institusjonene

Det institusjonelle kontrollapparatet under EØS-avtalen har fungert så nær som uforandret i nesten atten år. NHO deler Europautredningens oppfatning av at både ESA og EFTA-domstolen har klart å opprettholde tilliten i EU-systemet, og samtidig bygge opp et viktig kontaktnett i EU-institusjonene. Dette er helt avgjørende for at EFTA-pilaren skal fungere etter sin hensikt.

Samtidig mangler det institusjonelle systemet i EØS/EFTA flere av de kontrollmekanismer som finnes i EU-institusjonene. Det er primært en følge av at organene i EØS/EFTA ikke er politisk besluttende organer i samme grad som på EU-siden, men i mange tilfeller opprettet for å gjennomføre EU-reglene. Den nødvendige tilliten til at kontrollapparatet fungerer er ikke statisk og vedvarende, men er stadig i endring i takt med utviklingen på både EU- og EØS/EFTA-siden. Det er derfor viktig å ha oppmerksomhet på dette for at systemet skal fortsette å fungere etter sin hensikt, og samtidig utgjøre garantien for at EØS-avtalen tolkes og anvendes likt i begge pilarer i henhold til homogenitetsmåsetningen.

Det er mulig å gjennomføre institusjonelle justeringer og stramme inn på praksis innenfor det gjeldende rammeverk. Dette gjelder både ESA, EFTA-domstolen og EFTA-sekretariatet, inkludert FMO. EFTA-domstolen har selv tatt initiativ til enkelte institusjonelle tilpasninger. NHO støtter tanken om en evaluering og revisjon av prosedyrene for EFTA-domstolens arbeidsform, og mener en liknende gjennomgang bør foretas av ESA, EFTA-sekretariatet og FMO. Det er en rekke forhold som bør ses på i en slik revisjon, blant annet kvalitet og effektivitet i saksbehandling og organisasjon, og ikke minst graden av åpenhet. Det er samtidig viktig at en slik gjennomgang respekterer institusjonenes uavhengige stilling.

NHO mener:

- ✓ EØS/EFTA-landene bør foreta en evaluering av alle EFTA-institusjonene, herunder ESA, EFTA-domstolen, EFTA-sekretariatet og FMO.
- ✓ Det er behov for økt åpenhet i institusjonene. Målet må være å oppnå tilsvarende åpenhet som det som praktiseres i EU-institusjonene.
- ✓ Det bør tilstrebes kortere saksbehandlingstid i ESA for å sikre effektivitet og forutsigbarhet.
- ✓ Stillingen som norsk representant i kollegiet i ESA bør lyses ut.
- ✓ Presidentvervene og stillingen som Generalsekretær i EFTA-sekretariatet bør rotere mellom landene.

4 Lik rettstilstand i EØS-området – et grunnleggende prinsipp

Et grunnleggende prinsipp ved EØS-avtalen er at den skal utvikles i takt med utviklingen i EU, på de områder avtalen dekker. EU-regelverk som utvikles på EØS-avtalens område skal implementeres i EØS-avtalen. Dette er ikke et rettslig krav, men en grunnleggende forutsetning for at EØS-avtalen skal kunne fungere, og må derfor forstås som et politisk krav.

Lik rettsutvikling i hele EØS-området er en forutsetning for et velfungerende indre marked, og er helt nødvendig for at norsk næringsliv skal ha like konkurransevilkår som sine konkurrenter i EUs medlemsland. Ansvar for dette er delt mellom Kommisjonen, ESA og de nasjonale myndigheter. NHO mener at det er viktig at norske myndigheter deltar i, og tar medansvar for, en rask og smidig implementering av fellesskapsregelverket i EØS-avtalen. Tilsvarende viktig er aktiv norsk innsats når det gjelder det løpende arbeidet med innføring, overvåking, etterlevelse og videreutvikling av det felles regelverket.

4.1 Bruk av reservasjonsretten kan få store konsekvenser

Benyttelse av reservasjonsadgangen i EØS-avtalens artikkel 102 innebærer et avvik fra det grunnleggende prinsippet om at EØS-avtalen skal videreutvikles dynamisk, i takt med utviklingen av relevante rettsakter i EU. Dersom vi benytter denne adgangen vil EU ha rett til å treffe tiltak for å gjenopprette balansen i avtalen. Uansett hvilke tiltak EU velger kan resultatet være at legitimiteten og oppslutningen om EØS-avtalen og Norges ulike tilknytninger til EU vil kunne svekkes. Norge vil kunne møte en mer sammensatt og vanskeligere forhandlingspartner i EU.

Reaksjoner på bruk av reservasjonsretten vil kunne påvirkes av en rekke politiske og sosiale faktorer. Dersom Norge ønsker å benytte reservasjonsretten på områder der det er stor konflikt internt i EU er det sannsynlig at EUs reaksjon vil være mindre kraftig enn på områder der det er stor enighet og konsensus blant EUs medlemsland. Tilsvarende dersom Norge ønsker å bruke reservasjonsretten på områder som ikke vil virke diskriminerende eller vil skape små handelsvridende eller økonomiske virkninger.

Da EU-samarbeidet er bygget opp omkring noen sentrale prinsipper, som å fremme økonomisk og sosial utvikling, sikre høy sysselsetting og fremme en bærekraftig utvikling, vil det ha betydning dersom Norge ønsker å benytte reservasjonsretten på noen områder ut fra en moralsk begrunnelse, eller om motstanden primært skyldes ønske om å verne økonomiske interesser. Dette gjelder også dersom Norge vil benytte reservasjonsretten på områder som kan begrunnes med vitale nasjonale interesser. Uansett vil Norge måtte være i stand til å basere sin argumentasjon på god vitenskapelig dokumentasjon.

Et viktig poeng i denne sammenheng vil være om Norge har benyttet den muligheten de har til å fremme sine synspunkter på et tidlig stadium i prosessen med utviklingen av det aktuelle regelverket. Dersom norske myndigheter ønsker å benytte reservasjonsretten på områder der de ikke tidligere har gitt uttrykk for sine synspunkter, eller eventuelt har endret synspunkt i forhold til hva de hevder i tidligere faser av beslutningsprosessen, må man forvente en mer avisende holdning fra EU, med den begrunnelse at norske myndigheter burde fremmet sine synspunkter på et tidligere stadium i prosessen.

Flere analyser har vist at det ikke finnes noen klare teorier eller modeller som kan si noe om hva som vil være EUs reaksjonsmønster dersom Norge velger å benytte reservasjonsretten. Det er lite sannsynlig at EU vil si opp EØS-avtalen som følge av at Norge hindrer at en rettsakt blir tatt inn i avtalen. Det er imidlertid lite akseptabelt eller praktisk for EU å operere med to sett av harmoniserte regler innen EØS. Det er derfor sannsynlig at de "berørte deler" av EØS-avtalens vedlegg vil bli

suspendert. Her har EU stor "definisjonsmakt". Avtalens hoveddel om de fire friheter vil bestå, men det kan innebære at norske regler ikke vil anses som likeverdige og at norske tester og sertifikater ikke legges til grunn i det indre marked.

Det kan også tenkes reaksjoner utover det som er regulert i avtalens artikkel 102, blant annet muligheten for å utvikle avtalen videre og for samarbeidet mellom EU og Norge på andre områder. Dersom Norge har andre viktige saker i forhold til EU utover EØS-avtalen, øker det sannsynligheten for at det vil bli foretatt koblinger mellom en konflikt om et EØS-direktiv og nye spørsmål. Det kan tenkes at Norge vil oppnå varige unntak mot å betale en konkret pris på et annet område. At Norge oppnår en normalisering med et varig unntak, uten at dette har en pris i form av motkrav, er lite sannsynlig.

På bakgrunn av ovenstående er NHO bekymret over den økte politiske viljen til å nyttiggjøre seg reservasjonsretten i EØS-avtalen.

NHO mener:

- ✓ Norge bør avstå fra å bruke reservasjonsretten med mindre helt avgjørende nasjonale interesser står på spill.

4.2 Sen implementering av direktiver og forordninger i EØS-avtalen

En utfordring for prinsippet om lik rettstilstand i EØS-området er at det alt for ofte tar for lang tid fra direktiver implementeres i EU-landene til de implementeres i Norge. NHO har flere ganger tatt opp denne problemstillingen. Sen implementering gir unødvendig usikkerhet for bedriftene.

Etter at rettsaktene er tatt inn i EØS-avtalen ved beslutning i EØS-komiteen, skal rettsakter som innebærer en lovendring også gjennom behandling i de tre EFTA/EØS-landenes parlamenter. Vi har sett flere tilfeller av at EFTA landene er trege i denne prosessen, og dermed utsettes implementeringen. Dette kan skape store problemer for norske bedrifter.

Det er visse iboende spenninger i samarbeidet mellom de tre EFTA-landene som får liten oppmerksomhet. Ikke bare er landene forskjellige i areal, men de er også i liten grad naturlige allierte i europapolitikken. Landene har ulike interesser, tradisjoner og målsettinger. Kravet om enstemmighet i EFTA/EØS medfører ofte lange drag-kamper på EFTA-siden før man blir enige. Dette medfører igjen en ekstra kime til sårbarhet for norsk europapolitikk.

NHO mener:

- ✓ Årsakene til sen implementering må studeres
- ✓ Det må gjennomføres dialog og avklaring innad i EFTA før vedtak fattes i EØS-komiteen for å effektivisere prosessen.

4.3 Innføring av EØS-regelverket i Norge

Når EU-regelverket skal innføres i norsk lovverk er det av stor betydning at dette gjøres på en måte som gir et enkelt og lett forståelig regelverk. Norske myndigheter må avstå fra såkalt "gold-plating" som fører til at norske bedrifter blir pålagt et strengere regelverk enn våre konkurrenter i det indre marked. Myndighetene må dessuten påse at nytt regelverk ikke legges på toppen av eksisterende regelverk som kan skape ytterligere byrder for norske bedrifter. Eksisterende nasjonalt regelverk som står i motstrid til nytt regelverk må fjernes.

Direktiver og forordninger som krever lovvedtak legges frem for Stortinget. Ved første gangs behandling vil konsekvensene av nye eller endrede direktiver ikke alltid være ferdig utredet. NHO mener at høringer og lovproposisjoner klart må beskrive minstekravene i direktivene, slik at Stortinget og høringsinstanser kan se hvilke endringer i norske regler som er nødvendige etter EØS-avtalen, og hvilke endringer som er valgfrie. Skal norske politikere kunne gjøre informerte valg, er de avhengig av at man blir informert om hvilke valgmuligheter som står til rådighet. Samtidig er det også viktig at regelverket er oversatt til norsk, slik at usikkerhet i forhold til begrepsbruk unngås.

Når direktiver tas inn i EØS-avtalen vil det i mange tilfeller være et stort spillerom for gjennomføringen i nasjonalt regelverk. I noen tilfeller har Regjeringen foreslått strengere regler enn det som er nødvendig for å gjennomføre et direktiv. Man benytter altså anledningen til å innføre regler som ellers ikke ville blitt innført i Norge. Det tilsvarende ser vi tendenser til når EU forenkler direktiver, og Norge ikke alltid følger opp med korresponderende forenklinger.

En stor del av de lover og regler som er viktig for norsk næringsliv har sin opprinnelse i EU. Det er imidlertid fremdeles en ikke uvesentlig del av det norske lovverket som har nasjonal opprinnelse. For å sikre at dette norske regelverket ikke står i motstrid til fellesskapsregelverket, mener NHO at det innføres en "indre marked-test" for å sikre at eksisterende norsk regelverk ikke er i konflikt med nytt EØS-regelverk.

NHO mener:

- ✓ Norske myndigheter må legge vekt på en rask, smidig og næringsvennlig innføring og forvaltning av fellesskapsregelverket i Norge.
- ✓ Ved forberedelse til innføring av nye rettsakter må departementene sørge for klare beskrivelser av de forpliktelsene som følger.
- ✓ Norske myndigheter må unngå såkalt "gold-plating" ved innføring av EØS-regelverket i norsk lovgivning.
- ✓ Det må innføres en "indre marked-test" for å sikre at eksisterende regelverk ikke er i konflikt med nytt EØS-regelverk.

5 Forvaltningens arbeid med EU/EØS

Alle deler av norsk forvaltning er i større eller mindre grad berørt av Norges avtaler med EU. Det gjelder både departementene, underliggende virksomheter og lokalforvaltningen. Deler av norsk forvaltning er gradvis europeisert, i den forstand at forholdet til EU utgjør en stor del av arbeidsdagen, og at man er integrert i europeiske forvaltningsnettverk. Men også for de mange i forvaltningen som i all hovedsak arbeider på det nasjonale plan, utgjør innføring og håndhevelse av EU/EØS-reglene en stadig større del av hverdagen.

Implementering av regelverket i norsk lovverk innebærer også å sørge for at regelverket virker i praksis. Praktiseringen av EØS-avtalen i forvaltningen har svært stor betydning for bedriftene i Norge, noe som også påpekes i Europautredningen. NHO understreker betydningen av at nasjonale håndhevelsesmyndigheter på alle plan har nødvendig kunnskap om regelverket og fortolkningen av det. Dette gjelder bl.a. myndigheter som utøver markedsovervåking, tilsyn og inspeksjon. For å sikre lik håndhevelse i hele EØS-området er det også nødvendig at norske overvåkings- og håndhevelsesmyndigheter deltar aktivt i nettverk og administrativt samarbeid på europeisk nivå.

Europautredningen omtaler i liten grad de rammene og føringene EØS-avtalen gir for utformingen av nasjonale lovforslag og forskrifter og av enkeltvedtak, som ikke har direkte med forvaltning av EØS-regelverket å gjøre. I disse delene av forvaltningens arbeid er det snakk om bruk av gjeldende norsk rett, der EØS-reglene er vesentlige fordi de i tilfelle konflikt skal "gå foran andre bestemmelser som regulerer samme forhold". Noe av det samme gjelder for Grunnloven, Menneskerettighetskonvensjonen osv., der det er flere skranker for hva både lover, forskrifter og enkeltvedtak kan inneholde. Mens skrankene i Grunnloven er godt kjent i forvaltningen, ser det fra tid til annen ut til at kunnskapen om skrankene i EØS-reglene ikke er like gode.

Manglende EØS-kompetanse og/eller rutiner for saksbehandling i forvaltningen utgjør en risiko for at norske bedrifter rammes av regler eller vedtak som ikke er forenlige med EØS-avtalen. Det er flere eksempler på dette. NHO mener derfor at EØS-kompetansen i forvaltningen må økes, ikke bare når det gjelder de typiske "europasakene", men også når det gjelder det daglige arbeidet med å sikre at lovforslag, forskrifter og enkeltvedtak er forenlig med EØS-avtalen. Det må også innføres rutiner for å kontrollere at nytt nasjonalt regelverk og enkeltvedtak ikke står i motstrid med prinsippene i EØS-regelverket.

Kunnskap og kompetanse er personavhengig, og det er derfor viktig at det etableres gode systemer for å ivareta og utvikle tjenestemenns kompetanse. Spesielt vil NHO peke på viktigheten av å utnytte kompetansen de norske nasjonale eksperter opparbeider seg på en effektiv måte etter hjemkomsten. Dette er en opplagt kilde til kunnskap- og kompetanseheving.

Uansett hvor gode rutiner som etableres for å oppnå et enhetlig og enkelt regelverk vil det alltid oppstå problemer i forbindelse med ulik forståelse og fortolkning av regelverket. Skal bedriftene være i stand til å utnytte de muligheter som ligger i et større marked må det derfor eksistere et effektivt system som kan bidra til at slike problemer ryddes av veien på en rask og effektiv måte.

Kommisjonen har etablert et slikt system, SOLVIT, og norske myndigheter er tilknyttet systemet. For at dette skal virke etter sin hensikt er det avgjørende at alle medlemslandene, herunder EØS/EFTA-landene, avsetter tilstrekkelige ressurser til oppfølging av systemet.

NHO mener:

- ✓ EU/EØS-kompetansen i forvaltningen sentralt og lokalt må styrkes og systematisk vedlikeholdes.

- ✓ Norske tilsyns- og håndhevelsesmyndigheter må delta aktivt i nettverk og administrativt samarbeid på europeisk nivå.
- ✓ Det må etableres et system for å sikre at lovforslag, forskrifter og enkeltvedtak er forenelig med EØS-avtalen.
- ✓ Kompetansen til norske nasjonale eksperter, som har arbeidet ved EU-institusjoner, må ivaretas og unyttes på en effektiv måte ved hjemkomst.
- ✓ Det må settes av tilstrekkelig ressurser til å følge opp arbeidet med SOLVIT.

6 Næringspolitikk under EØS-avtalen

Næringspolitikken er blitt betydelig lagt om i perioden under EØS-avtalen, dels som en følge av egne politiske prosesser på 1980-tallet, men også som følge av utviklingen i EU og EØS-avtalen. Reformene har bidratt til en mer effektiv ressursutnyttelse gjennom økt omstilling og konkurranseevne i norsk næringsliv. Norske bedrifter har på den ene siden fått økt konkurranse på hjemmemarkedet, men på den andre siden fått tilgang til de europeiske markedene. Som Europautredningen påpeker har EØS-avtalen også bidratt til å sikre tilgang til nødvendig arbeidskraft, og norsk økonomi har høstet betydelige gevinster av arbeidsinnvandringen. Under EØS-avtalen har norsk næringslivs konkurranseevne vært under et kontinuerlig press som følge av høy lønnsvekst og en sterk norsk krone. Takket være omstillingsdyktighet og investeringsvilje har verdiskapingen og sysselsettingen økt betydelig i perioden.

Etter NHOs syn kunne Europautredningen lagt noe større vekt på den betydningen økt markedsadgang, mer effektiv konkurranse og tilgang på relevant arbeidskraft har hatt for den positive utviklingen. Rasjonale bak de aller fleste reformene som ble gjennomført, både nasjonalt i Norge og som følge av EØS-avtalen, har vært å bidra til en mer effektiv utnyttelse av samfunnets ressurser. Europautredningen omtaler reformene i generelle vendinger som "basert på markedsliberale prinsipper", et begrep som i seg selv er nokså upresist og som gjerne tillegges en spesiell politisk betydning. Spørsmålet om hvorfor det var viktig å få en bedre konkurranselov eller å få innført et regelverk som reduserer mulighetene for statsstøtte, burde vært grundigere drøftet for å skape forståelse for den betydning omleggingen hadde. Slik utvalget fremstiller utviklingen, kan det leses som at den innskrenkingen av politiske virkemidler som skjedde var negativ fordi den næringspolitiske "verktøykassen" ble mindre. Fremstillingen kan derfor bidra til å underbygge en utbredt misforståelse om at man tidligere førte en aktiv og dermed god næringspolitikk, mens man nå fører en passiv og mindre god politikk.

For NHO er det viktig å understreke at grunnlaget for reformene i næringspolitikken i stor grad var faglig fundert i økonomisk teori. Utgangspunktet var at markedsløsninger gir en effektiv ressursbruk dersom nødvendige forutsetningene er til stede. Politikkenes oppgave er primært å korrigere for markedssvikt. Slik det norske virkemiddelapparatet hadde utviklet seg i etterkrigstiden, var det fra 1980-tallet en utbredt oppfatning at offentlige inngrep ut fra uklare og til dels motstridende politiske mål, gjorde mer skade enn gagn samfunnsøkonomisk. Det var derfor slett ikke slik at bortfallet av politisk handlingsrom var negativt for den økonomiske utviklingen. Etter vårt syn må dette perspektivet legges til grunn for en drøfting av den næringspolitiske utviklingen under EØS-avtalen.

Bak utviklingen og forvaltningen av regelverket i EU står det store ressurser, både i Brussel og i alle medlemslandene. Regelverksarbeidet i EU holder en høy kvalitet, som også Norge drar nytte av. For norske myndigheter er et felles EU/EØS-regelverk i mange tilfeller arbeidsbesparende, og av en kvalitet som ligger utenfor det et lite land har ressurser til å utvikle. Det synes for eksempel lite sannsynlig at norske myndigheter på egen hånd ville vært i stand til å utforme et så omfattende og detaljert miljøregelverk for kjemikalier som det vi har fått fra EU gjennom REACH-forordningen.

NHO mener:

- ✓ Omleggingen av næringspolitikken under EØS-avtalen har bidratt til en bedre utnyttelse av samfunnets ressurser og styrket norsk næringslivs konkurranseevne.

6.1 Offentlige anskaffelser

Anskaffelser til offentlig sektor utgjør en betydelig andel av de totale innkjøp i Norge. Offentlige innkjøpere forvalter en stor andel av skatteinntektene, og omfang og kvalitet på offentlige tjenester påvirkes av effektiviteten i disse anskaffelsene. Utviklingen av et regelverk for å sikre åpen og effektiv

konkurranse i dette markedet er derfor viktig for den samlede ressursbruken i samfunnet. Dette er særlig viktig i en økonomi med store inntekter fra utvinning av naturressurser.

Det internasjonale regelverket for offentlige anskaffelser er dels regulert gjennom EØS-avtalen, dels i WTO-avtalen. Regelverket tar utgangspunkt i terskelverdier for offentlige anskaffelser, med ulike regler over og under disse. EØS-regelverket og WTO-avtalen om offentlige innkjøp (GPA) legger begrensninger for endringer av regelverket over terskelverdien. Frihetsgraden er adskillig større under terskelverdiene. Selv om EØS-avtalens anskaffelsesdirektiv ikke legger direkte føringer for anskaffelser under terskelverdiene, gjelder EØS-avtalens grunnleggende prinsipper likevel også der.

I Norge har vi lenge hatt beløpsgrenser for direkte anskaffelser for statlige etater. Allerede i 1985 ble det satt en grense på 150.000 kroner. Ved innføring av regelverket for offentlige anskaffelser i 1999 ble det lagt vekt på at beløpet ikke skulle settes for lavt, slik at kostnadene ved å gjennomføre en anskaffelsesprosess skulle stå i forhold til verdien av kontrakten. På den annen side var det viktig at grensen ikke ble satt så høyt at en stor del av anskaffelsene ville falle utenfor regelverket. Terskelverdien ble justert til 250.000 kr i 1997.

Regelverket om offentlige anskaffelser innebærer en betydelig styrking av leverandørenes rettsstilling. Med sine konkrete utformede regler gir dette leverandørene mulighet til å gripe fatt i uregelmessigheter og ulovligheter som foretas i offentlig sektor. Regelverket er også en bidragsyter for det offentlige til å sikre gode innkjøp til det økonomisk mest fordelaktige tilbud. Regelverket kan sies å tjene til å oppfylle følgende hovedformål:

- Effektiv ressursbruk
- Rettssikkerhet og likebehandling
- Allmennhetens tillit
- Et felles europeisk marked

Regelverket har i den senere tid også fått en annen funksjon enn bare hensynet til oppdragsgiver og leverandør, nemlig å bidra til å redusere faren for økonomisk kriminalitet knyttet til innkjøp. Tilsidesettelse av konkurranseprinsippet øker risikoen for økonomisk kriminalitet, uavhengig av bakgrunnen for at prinsippet ikke overholdes. For en privat bedrift vil effektiv utnyttelse av ressursene være en suksessfaktor.

NHO mener:

- ✓ Regelverket for offentlige anskaffelser må håndheves effektivt og konsekvent.
- ✓ Kompetansen om regelverket må styrkes både på innkjøps- og leverandørsiden.

6.2 Immaterialrett

Regelverket for beskyttelse av immaterielle rettigheter blir stadig viktigere for næringslivet. EU har utviklet sitt regelverk på dette området med EU-varemerke og EU-design, og et felles EU-patent er på trappene. I EØS-avtalen er det gjort unntak for dette regelverket. NHO vil imidlertid påpeke at det i protokoll 28 til EØS-avtalen, når det gjelder det fremtidige EU-patentet, heter at "Avtalepartene skal gjøre sitt beste for innen tre år etter at avtalen om Fellesskaps-patenter [...] trer i kraft, å avslutte forhandlinger med sikte på at EFTA-statene skal kunne delta i nevnte avtale" (artikkel 3 nr. 1).

NHO vil påpeke at det i Europautredningen er en upresisitet med hensyn til EU-varemerket, EU-designen og det fremtidige EU-patentet. Det heter på side 642-643 at norske bedrifter ikke kan gjøre bruk av disse fellesskapsinstrumentene, og derfor må søke beskyttelse ved registreringssøknader i

hver enkelt EU-stat. Dette stemmer ikke; norske bedrifter kan søke og få registrert EU-varemerke/-design/-patent, men må søke separat for sitt hjemmemarked (Norge).

Norge bør ha som ambisjon at det vern disse EU-instrumentene gir omfatter Norge. Eventuelle konstitusjonelle utfordringer må løses, slik vi også er forpliktet til i følge EØS-avtalen.

NHO mener:

- ✓ Norge bør arbeide for at det vern EU-instrumentene gir også omfatter Norge.
- ✓ Norge bør slutte seg til de ulike ordningene som sikrer immaterielle rettigheter, for eksempel EU-varemerket, EU-designet og det fremtidige EU-patentet.

6.3 Finansmarkedet

Finansmarkedet spiller en viktig rolle for den økonomiske utviklingen både nasjonalt og internasjonalt. Velfungerende finansmarkeder bidrar til å kanalisere kapitalen til de investeringsprosjektene som antas å være mest lønnsomme og dermed til en god samfunnsøkonomisk utnyttelse av ressursene. For norske bedrifter handler dette om muligheten til å kunne finansiere virksomheten, enten ved egenkapital eller lån, samt strategiske og finansielle investeringer av overskuddskapital.

Utenlandske investorer og meglerhus er sterkt representert i det norske verdipapirmarkedet. For å holde på utenlandske investorers interesse for det norske verdipapirmarkedet, er det viktig at alle sider ved markedet er like godt regulert som sammenlignbare land. Utlendinger eier en stor andel av børsnoterte selskaper (35 %) ved Oslo børs. Skulle deres interesse falle, vil det føre til svakere kapitaltilgang for norske selskaper og lavere prising. Samtidig er Norge eksportør av kapital og den norske staten ved Statens Pensjonsfond utland en betydelig investor i europeiske verdipapirer.

Finansmarkedene er globale og kapitalen er flyktig. Norske finansinstitusjoner konkurrerer med utenlandske banker og forsikringsselskaper både på hjemmemarkedet og på utemarkedet. Hjemmemarkedet, som er åpnet opp som følge av EØS-avtalen, kjennetegnes av et mangfold av europeiske, først og fremst nordiske, banker og forsikringsselskaper som har etablert virksomhet i Norge gjennom datterselskaper eller filialer. Denne tiltagende konkurransen har ført til lavere priser, innenfor noen områder betydelig lavere priser, for sluttbrukerne av finansielle tjenester.

Tilsvarende har norske finansinstitusjoner også i noen grad etablert virksomhet i utlandet med utgangspunkt i de delene av norsk næringsliv, typisk norsk shipping og offshoreindustri, som driver betydelige virksomhet utenlands. Norske finansinstitusjoner følger sine kunder ut i verden og bistår disse med finansiering og forsikring. En forutsetning for at dette er praktisk mulig er at regelverket som finansinstitusjonene og markedet operer under er tilstrekkelig harmoniserte. EØS-avtalen har nettopp bidratt til dette. For å opprettholde konkurransen innenlands er det derfor viktig at norske myndigheter er varsomme med å anvende de muligheter for tilleggskrav som regelverket i noen grad åpner for ettersom dette kan virke konkurransevridende for utenlandske eller norske finansforetak.

Finansmarkedsreguleringen i Norge og andre land har de siste tiårene gjennomgått store endringer og er i sterk grad blitt internasjonalisert. Det norske markedet er i dag en integrert del av det indre europeiske markedet for finansielle tjenester gjennom EØS-avtalen. Som det fremheves i utredningen har EUs finanslovgivning i senere tid vært gjenstand for en betydelig utbygging gjennom mange nye rettsakter. Denne utviklingen har tiltatt i perioden etter finanskrisen. Reguleringen særpreges av en omfattende rammelovgivning i form av en rekke nye direktiver og forordninger.

Dette vil følges opp med delegasjonslovgivning fra EU kommisjonen og EUs nye tilsynsorgan for bank-forsikring og verdipapir (EBA, EIOPA og ESMA) i form av tekniske standarder og forskrifter.

Utvikling av nytt regelverk vil i fremtiden i stor grad foregå innenfor organer som ikke fanges opp av EØS-avtalens bestemmelser om innsyn og medvirkning i regelverksprosessen. Det er derfor svært viktig at norske myndigheter sikres en tilfredsstillende deltakelse i arbeidet i de nye tilsynsbyråene innenfor finanssektoren. Norsk deltakelse i egnet form er viktig for å sikre både norske myndigheters muligheter for innflytelse og deltakelse i regelverksprosessene på finansområdet og et harmonisert tilsyn med finansmarkedene i Norge og EU. For både finansnæringen og norsk næringsliv for øvrig er det viktig at norske myndigheter gis mulighet til å følge med og spille inn nødvendige synspunkter, selv om dette må skje uten formell forankring. Dette for å sikre at Norge også i fremtiden, er fullt integrert i det indre markedet for finansielle tjenester for så vidt gjelder materielle regler.

Som det fremheves i delutredningen om EØS-avtalens betydning for det norske finansmarkedet, er det norske potensialet for påvirkning av utvikling av ny finansregulering gjennom de formelle kanaler som EØS-avtalen gir, hittil neppe fullt ut benyttet. Dette blir vesentlig viktigere i den nye formen for regelverksutvikling, som vil skje i regi av de nye tilsynsbyråene. Her vil det å trekke inn ekspertkompetanse fra finansnæringen i Norge, slik andre nordiske land har en praksis for, bli en viktig forutsetning for å bevare norsk finansnærings konkurransekraft.

NHO mener:

- ✓ Det er viktig at det norske finanstilsynet sikres deltakelse i de nye tilsynsbyråene innenfor finanssektoren (EBA, EIOPA og ESMA). Det synes fortsatt uklart hvilke konsekvenser det vil få om Norge ikke sikres en hensiktsmessig forankring i den europeiske finanstilsynsordningen.

6.4 Energi, klima og miljø

EU har i lang tid vært en pådriver i internasjonale klima- og energispørsmål. Utviklingen har ført til at energi- og klimapolitikk er blitt to sider av samme sak i EU. NHO mener at denne dynamikken ikke i tilstrekkelig grad er fanget opp i Europautredningen. Dette bidrar til at den store betydningen EUs energi- og klimapolitikk har for norsk verdiskaping ikke er tilstrekkelig belyst. Etter NHOs syn er det påkrevet med en betydelig økt innsats for påvirkning og oppfølging på disse områdene fremover.

Europautredningen konkluderer med at vi har hatt stor handlefrihet i energi-, klima- og miljøpolitikken. Det vises til at konsesjonssystem og hjemfallsregler er noe endret, og at markedene for el- og gass er liberalisert, uten at dette har hatt stor virkning på norsk energipolitikk. NHO er enig i dette. Vi vil imidlertid påpeke at det i de siste årene har vært et betydelig taktskifte i EUs energi- og klimapolitikk. Det er vedtatt et akselererende antall direktiver, forordninger og "soft-laws" som har store konsekvenser for norsk energi- og klimapolitikk. Også de ulike interessene mellom EU som konsument og Norge som produsent av energi ser ut til å bli mer utfordrende fremover.

Etter Lisboa-traktaten er EUs klima- og energipolitikk endret i retning av større pakker med et utall direktiver og forordninger, der økoeffektivitets- og klimadimensjonen blir bakt inn i all regelutvikling. Akselerasjonen i regelverksutformingen følges av tilsvarende økt kompleksitet. For eksempel blir den tredje el-markedspakken koblet til Telecom og jernbane. Det samme gjelder for 20-20-20 målene for 2020 som forsøkes samordnet inn i en helhetlig politikk for "smart-, bærekraftig- og inkluderende vekst". Dette skjer via syv flaggskipsinitiativ for 2020 mot et ressurseffektivt Europa og med veikart for lavutslippssamfunnet i 2050. Det er foreløpig ikke tegn til at finanskrisen har senket ambisjonsnivået. Ressurseffektivitet er satt øverst på dagsorden som Europas konkurransefortrinn og slik avgjørende for satsingen på grønn vekst.

EUs ambisiøse energi- og klimapolitikk er nå blitt to sider av samme sak. For Norge, som EØS-land og stor energiekseportør, gir dette sentrale føringer. Taktskiftet er betydelig, politikkområdene mange, dokumentasjonen omfattende og kompleksiteten likeså. Direktiver blir implementert, ofte uten at konsekvensene nødvendigvis er godt nok utredet. Det legges vekt på å få hovedlinjene på plass, før en deretter rydder opp for økt konsistens. Norge må møte disse utfordringene med en tilsvarende samordning av energi- og klimapolitikken.

Et eksempel på denne utviklingen er at krav om miljøeffektivitet er brukt som brekkstang for å gjennomføre en raskere liberalisering av både gass- og elektrisitetsmarkedene, noe som vil få konsekvenser for Norge gjennom EØS-avtalen. Bare for det indre marked for energi kom det ti nye forordninger i 2011. Det vil være meget krevende å ivareta norske interesser i disse prosessene fremover.

Et annet eksempel på en krevende prosess, hvor norske myndigheter etter NHOs syn har engasjert seg for lite og for sent, er oppfølgingen av direktivene for økodesign, energimerking og energieffektivisering. Norge, som produsent og eksportør av fornybar energi, har et helt annet utgangspunkt enn EU. Når EU nå utarbeider regelverk for husholdningsprodukter som varmtvannsberedere og komfyrer, legges det opp til å fremme bruk av gassbaserte produkter. For norske forhold passer dette svært dårlig og det gir store konsekvenser for norske bedrifter som produserer elektriske apparater. Norske bedrifter mister markedsandeler og fremstår som mindre attraktive fordi energimerking nå inkluderer en forutsetning om at produktene bruker elektrisk kraft produsert av kull.

Disse eksemplene viser etter NHOs syn hvor krevende det er for norske myndigheter å sikre at norske interesser ivaretas tilstrekkelig i EUs regelverksprosesser. Det er avgjørende å være tidlig ute, noe som krever inngående kjennskap til prosessene i EU. Når retningen først er bestemt er det svært vanskelig å endre den, spesielt for et land uten stemmerett i EUs organer.

NHO mener:

- ✓ Norge må trappe opp arbeidet med informasjons- og kunnskapsinnhenting på klima- og energiområdet, og bruke større ressurser på påvirkningsarbeid i EU.
- ✓ Norske myndigheter må koordinere energi- og klimapolitikken på tilsvarende måte som i EU, for eksempel etter mønster fra Danmark, der myndigheter og næringsliv samarbeider tett for å fremme sine nasjonale interesser i EU.

6.5 Samferdsel

EU og EØS har spilt en viktig rolle i forhold til liberaliseringen og omstillingsprosesser i samferdselssektoren i Norge. NHO mener at EØS-avtalen har bidratt til viktige grep i forhold til å etablere en felles europeisk transportpolitikk med friere konkurranse og lettere markedsadgang, og er av den oppfatning at norske transportmyndigheter har spilt en viktig rolle i dette arbeidet. Dette blant annet gjennom bidrag med faglige innspill på ekspertgruppenivå i EU-kommisjonen knyttet til eliminering av barrierer mellom ulike transportformer og nasjonale systemer og forenkling av integreringsprosessen.

På tross av en omfattende og et aktivt arbeid fra norsk side gjenstår mye før veitransporten og jernbanetransporten fullt ut er liberalisert og konkurranseutsatt.

Jernbanesektoren har langt igjen før en tilstrekkelig god tjeneste er utbygd over hele Europa. De nasjonale persontransportmarkedene er foreløpig kun åpnet for konkurranse på godstransport og for internasjonal persontransport. NHO mener norske myndigheter må trappe opp innsatsen for å bidra til at EU får en fortgang i arbeidet med å åpne markedet for persontransport med jernbane for konkurranse.

Norge betaler ikke inn til det transeuropeiske transportnettverket (TEN-T) og mottar ikke midler til utbygging av transportinfrastrukturen. Økte investeringer er nødvendig for å bygge ut og oppnå et transeuropeisk nettverk for transport (TEN-T). En sammenhengende infrastruktur (transportkorridorer) er nøkkelen til utviklingen av det felles europeiske markedet. TEN-T er finansiert delvis med EU-midler men i all hovedsak av nasjonale myndigheter. Samferdselsdepartementet og norske myndigheter har gjort en god jobb med å forhandle med EU, blant annet med å knytte Narvik og Oslo opp mot kjernenettverket via Sverige, og NHO er fornøyd med at Norge har fått gjennomslag for dette i forslaget fra kommisjonen. NHO mener likevel det trengs en større forpliktelse fra Norge til å fokusere på TEN-T, særskilt knyttet til finansiering av norsk infrastruktur som inngår, siden vi ikke mottar EU-midler til våre prosjekter.

Europautredningen viser til at norske avgifter knyttet til veitransporten er betydelig høyere enn nivået i EU. NHO etterlyser større engasjement fra norske myndigheter for å sikre konkurransebetingelser som er på linje med det man har i resten av Europa.

Europautredningen viser til EUs hvitbok om transportutvikling, som kommisjonen la frem i mars 2011, hvor EU tar ett nytt skritt mot å etablere en helhetlig og bærekraftig transportpolitikk. I utgangspunktet var norske myndigheters intensjoner i arbeidet med sine innspill gode. Dette var et bra opplegg hvor Samferdselsdepartementet la opp til en bred høringsprosess og informasjonsmøte hvor næringslivet kunne komme med innspill. Vi mener dette er en arbeidsform norske myndigheter bør benytte seg mer av. Imidlertid er det viktig at norske myndigheter starter denne prosessen før forslag til nye direktiver og forordninger allerede er lagt fram. Når hviteboken er lagt fram er påvirkningsmulighetene ofte begrenset. NHO mener det bør vurderes å innføre en permanent løsning for tilsvarende prosesser, men på et tidligere tidspunkt i prosessen.

Europautredningen viser til at utslippsreduksjonene i transportsektoren skal sikres ved blant annet utfasing av bensin- og dieselmotorer i bytrafikk. NHO mener norske myndigheter bør innta en langt mer aktiv rolle for å sikre at EU inntar et fokus på tiltak som er drivstoff- og teknologinøytrale. Det kan virke som om Kommisjonen har valgt elektriske biler som sin foretrukne teknologi, og det er viktig at en slik satsing ikke hindrer fremvekst av de beste teknologier.

NHO mener:

- ✓ Det må iverksettes ytterligere tiltak for å oppnå et velfungerende indre marked for transport.
- ✓ Norske myndigheter må jobbe for at arbeidet med liberaliseringen av veitransporten og jernbanetransporten i EU trappes opp og forseres for å sikre økt markedsadgang og konkurranse i det indre markedet.
- ✓ Konkurranse om persontransport med jernbane bør gjennomføres i form av konkurranse om sporet, der ulike aktører konkurrerer om en tidsbegrenset enerett på samme måte som ved anbudskonkurranse for busstransport.
- ✓ Norge må forplikte seg i større grad til å fokusere på TEN-T, særskilt siden vi ikke mottar EU-midler til våre prosjekter.

6.6 Forskning

NHO synes Europautredningen gir en god og balansert fremstilling av Norges FoU-samarbeid med EU. Vi savner imidlertid en fremstilling av noe som etter hvert fremstår som et paradoks: Parallelt med at Norge gradvis har styrket sitt samarbeid med EF/EU innen forskning og utvikling, og parallelt med at bedriftene har økt sin andel av utført forskning og utvikling i Norge til nærmere halvparten, så har bedriftenes andel av mottatt prosjektstøtte til norske aktører sunket fra 29 prosent i det femte rammeprogrammet (1998-2003) til 25 prosent i det sjette og syvende. Bedriftenes synkende deltagelse i EUs forskningssamarbeid er et generelt europeisk fenomen, men det er likevel et tankekors i norsk sammenheng.

NHO har hele tiden støttet opp om Norges samarbeid med EU når det gjelder forskning og innovasjon. Dette må fortsette og gjerne styrkes. Innenfor rammen av visjonen om et felles europeisk forskningsområde (ERA) bør Norge være forberedt på at programmer som tidligere bare har vært forbeholdt norske aktører, også åpnes for deltagere fra andre EØS-land. Dette gjør det nasjonale programtilbudet mer internasjonalt konkurranseutsatt, noe som stiller det norske forskningssystemet overfor nye utfordringer.

Europakommisjonen har lagt frem et nytt rammeprogram for forskning og innovasjon - "Horizon 2020". NHO synes Kommisjonens forslag til Horizon 2020 har en god profil, og støtter det. NHO er tilfreds med at EU har lyttet til blant annet norske innspill og løftet opp marin forskning i programmet. Vi er også tilfreds med at en pilotordning om europeisk nærings-Ph.D. har kommet med.

Når EUs Rammeprogram for forskning vokser seg større, kan man risikere at det blir bevilget mindre ressurser til hjemlig forskning. NHO ser at dette kan være et dilemma. Imidlertid er det slik at de fleste kunnskapsmessige utfordringer Norge står overfor, deler vi med andre land. Løsningene må også være tverrnasjonale. Et tett samarbeid med partnere i andre EØS-land kan bidra her. Etter vårt syn er deltagelse i EUs programmer for forskning og innovasjon helt avgjørende for å beholde og styrke norske bedrifters konkurransekraft.

Det ligger spenninger i forhold til hvordan programsamarbeidet med EU skal finansieres og organiseres internt i norsk forvaltning. Etter hvert som programsamarbeidet stadig er utvidet og har fått større budsjettmessig virkning kan disse spenningene bli mer åpenbare. Kunnskapsdepartementet på forskning og Næringsdepartementet på innovasjon, får et betydelig økonomisk ansvar, som følge av at disse departementene har koordinerende ansvar på sine respektive felt. NHO ser at det kan være en utfordring at noen departementer må bære et større økonomisk ansvar enn andre. En idé kan være å la Finansdepartementet få et større samordnende ansvar når det gjelder bidraget til programsamarbeidet med EU/EØS. Vi støtter også Europautvalgets forslag om å gi en samlet oversikt over det finansielle bidraget til EU i Regjeringens budsjettproposisjon.

NHO mener:

- ✓ Deltagelse i EUs programmer for forskning og innovasjon er helt avgjørende for å oppbevare og styrke norske bedrifters konkurransekraft.
- ✓ Norges samarbeid med EU når det gjelder forskning og innovasjon må fortsette og helst styrkes.
- ✓ Innenfor rammen av visjonen om et felles europeisk forskningsområde (ERA) må norske programmer, som tidligere bare har vært forbeholdt norske aktører, også åpnes for deltagere fra andre EØS-land
- ✓ Finansdepartementet må få et større samordnende ansvar når det gjelder bidraget til programsamarbeidet med EU/EØS.

- ✓ Det må settes av midler til en permanent ordning med en nasjonal ekspert på forskning og innovasjon i Europaparlamentet.
- ✓ Det må gis en oversikt over Norges samlede finansielle bidrag til EU i Regjeringens budsjettproposisjon.

6.7 Næringsmiddelindustriens rammebetingelser

EØS-avtalen griper inn på flere viktige områder for norsk næringsmiddelindustri. Det er avgjørende at norske myndigheter følger opp og gjennomfører de forpliktelser vi har påtatt oss, og utnytter aktivt de mulighetene avtalen gir. For norsk næringsmiddelindustri tilknyttet NHO, er konkurranseeksponering, regelverksharmonisering på mat og forskningssamarbeid særlig viktig i forhold til EØS-avtalen.

Fra 1995 og frem til 2010 har importen av produkter hvor EØS-avtalen åpner for internasjonal konkurranse på det norske markedet økt fra 2,6 milliarder kroner til 8,1 milliarder kroner. En økning på over 200 prosent. Denne konkurranseeksponeringen har bidratt til økt innovasjonspress og dermed økt konkurranse i markedet. Forbrukeren har gjennom dette også fått flere valgmuligheter.

NHO mener at det er viktig at denne konkurranseeksponeringen av norsk næringsmiddelindustri som følge av EØS-avtalen følges opp med en parallell forbedring av konkurranseforholdene for industrien i Norge.

Gjennom EØS-avtalen har Norge fått et mer moderne og profesjonelt regelverk for mat, noe som har hatt positive konsekvenser for næringsmiddelindustrien. Eksempler på dette er blant andre hygieneregelverket og regelverk for helsepåstander på mat. For høringsrunder i forbindelse med implementeringen av nytt regelverk er det en utfordring at dette ofte ikke foreligger i norsk oversettelse. Valg av begreper i oversettelsen kan være avgjørende for viktige nyanser i forståelsen av regelverket.

NHO mener:

- ✓ Rammebetingelsene for norsk næringsmiddelindustri må forbedres kontinuerlig.
- ✓ Norsk oversettelse av regelverk må foreligge før høringsprosessen starter.

6.8 Fisk og havbruk

Basert på at Norge ønsket full frihandel med fisk i EØS-forhandlingene, ble resultatet svært dårlig for næringen. EØS-avtalen gir tollfrihet og tollreduksjoner for de fleste hvitfiskarter, mens svært viktige arter for Norge - som sild, makrell, laks og reker - overhodet ikke er gitt noen konsesjoner gjennom EØS-avtalen. Her skiller det heller ikke på råvarer og bearbejdede produkter.

Europautredningen viser blant annet til at gjennomsnittstollen, basert på EØS-avtalen for norsk fisk til EU, er 2,66 %. Dette gir ikke et dekkende bilde av den aktuelle tollsituasjonen; viktige norske produkter møter prohibitive tollsatser i området 10-25 prosent. Videre viser utredningen til at norsk sjømathandel med EU har hatt en positiv økonomisk utvikling under dagens tollregime. I perioden 1994 – 2010 har Norge hatt en formidabel økning i råvareproduksjon, særlig for laks men også for mange villfiskarter (torsk, sild). Dette har resultert i at eksporten av norsk fisk har hatt en jevn økning i perioden. Veksten har imidlertid vært størst i markeder utenfor EU – og EUs andel av den samlede norske sjømateksporten har i løpet av en tyveårsperiode vært gradvis fallende; fra 75,9 % i 1992 til 57,5 % i 2011.

Svakhetene for Norges markedsadgang til EU ble ytterligere svekket da viktige markeder, Sverige og Finland, sammen med Østerrike ble EU-medlemmer alt 1995. Da mistet vi frihandel til viktige nærmarkeder og norsk fisk møtte til dels høye tollbarrierer i handelen med vårt nærmeste naboland. I ettertid er det etablert en klynge av norske fiskerivirksomheter i Sverige, som baserer seg på norske råvarer.

Norge forhandlet fram 35 tollfrie kompensasjonskvoter med EU i 1995. Disse kvotene ligger fast og åpner ikke for naturlig utvikling i eksporten. Kvotene er dessuten lite dynamiske og tar ikke hensyn til endringer i konsummønster, trender og fremvekst av markeder for nye arter og bearbeidingsgrader. Det store antallet kvoter gjør systemet uoversiktlig og skaper uheldige og kunstige reguleringer av tilbud og etterspørsel i takt med åpning og lukking av de tollfrie kvotene.

I 2004 mistet Norge frihandel til ytterligere 10 land, eller 100 mill. innbyggere, og senere i 2007 ytterligere 2 land. Også ved disse utvidelsene ble det forhandlet fram kompensasjonskvoter. På samme måte som i 1995 representerer kvoter en lite dynamisk markedsadgang. Kvotene fra 2004 og 2007 er dessuten bare 5-årige, og er avhengige av å bli reforhandlet hvert femte år. Koplingen til EØS-midlene har ført til at kvoteforhandlingene ikke har fulgt tidsskjema. Ved forrige runde kom kvotene på plass 1,5 år etter at de formelt hadde utløpt. Det ligger med andre ord en stor usikkerhet knyttet til disse kvotene, både når det gjelder forlengelse og kvantum.

Forsøk på å omgjøre kvantumsbegrensede tollkvoter med en prosentbasert toll har ikke ført frem. Et slikt tiltak ville medført at man hadde unngått et kappløp for innførsel av større kvanta i en kort periode; en markedsopptreden som både skaper forstyrrelser i markedstilførsel og prispress.

Den kanskje største utfordringen for norsk sjømatnæring er at EØS-avtalen ikke gir beskyttelse mot antidumping- og subsidietiltak. EØS-avtalens bestemmelser om det frie varebyttet omfatter alle norske eksportprodukter med unntak av fisk. Handelen med fisk reguleres gjennom Protokoll 9 i avtalen. I henhold til Protokoll 9, art. 4 skal konkurransevridende statsstøtte i fiskeri- og havbruksnæringen avvikles - og lovgivning på markedsorganisering skal tilpasses slik at det ikke vrir konkurransen. Ifølge art. 4 skal partene også gjøre sitt beste for å sikre konkurransevilkår som gjør det mulig for de andre avtalepartene å avstå fra å anvende antidumpingtiltak og beskyttelsestoll.

I forbindelse med dumpingsaker mot norsk laks har Kommisjonen blant annet vist til at avståelsen fra bruk av antidumping i EØS-området er begrenset til områder som er fullt ut dekket av EUs lovgivning. Antidumping- og subsidietiltakene har vært hyppig benyttet mot norsk laks- og ørretnæring siden EØS-avtalen ble inngått. De siste tiltakene, som var mot norsk laks, ble imidlertid avvirket i 2008, og i den nåværende markedsituasjonen er det lite som tyder på at nye handelspolitiske tiltak av denne typen vil bli iverksatt. Men så lenge en beskyttelse ikke ligger i EØS-avtalen, er dette en trussel sjømatnæringen har hengende over seg.

Det har vist seg svært vanskelig å gjøre endringer/forbedringer i EØS-avtalen. I realiteten har forhandlingene om kompensasjonskvoter vært den eneste åpningen for å drøfte markedsadgang med EU.

Kompleksiteten i handelsregimet med EU har etter hvert blitt et stort problem. Handelsbetingelsene for norske sjømatprodukter til EU bærer preg av å være et lappeteppes av ulike avtaler og regelverk. Dette oppfattes av næringen i Norge å være et vesentlig hinder i handelen, og det rapporteres om at dette også er problematisk for industrien i EU, som mottaker og importør av det norske råstoffet. Betingelsene er basert på mange handelsavtaler; Frihandelsavtalen av 1973 (inkl. Fiskebrevet), EØS-avtalen, WTO-avtalen og kompensasjonsforhandlinger i 1995, 2004 og 2007 (i underkant av 50 kvoter). I tillegg kommer GATT-kvoter og autonome kvoter. Innenfor disse ordningene praktiseres ulike regler for opprinnelse. De små kvotene blir ofte ikke utnyttet. Dette sier likevel ikke noe om

etterspørselssituasjonen. Kvoteene er rett og slett for små til at verken importør eller eksportør kan bruke disse. Store bedrifter kan ikke basere sin produksjon på tilførsel av så små partier av varer som disse kvoteene åpner for.

NHO mener:

- ✓ Forhandlingene om kompensasjonskvoter må i større grad prioriteres fra norsk side, og det må gjøres mer direkte kopling til forhandlingene om EØS-midlene.
- ✓ Målsetningen fra norsk side må både være at kvoteene tilpasses dagens handelsmønster og at nye produkter kan trekkes inn i forhandlingene.
- ✓ Handelsvilkårene for sjømat mellom EU og Norge må ryddes opp og forenkles fordi kompleksiteten i handelsregimet med EU etter hvert har blitt et stort problem.

7 Arbeidsliv og arbeidsmarkedet

Etter NHOs syn har den norske arbeidslivsmodellen tålt møtet med EØS-avtalen godt. Store deler av feltet er i det alt vesentlige upåvirket av vår tilslutning til EØS, for eksempel gjennomføres lønnsoppgjørene på samme måte som før vi ble en del av EØS. Andre deler av arbeidslivsområdet ligger utenfor EUs kompetanse, for eksempel visse aspekter innen den kollektive arbeidsretten, og den norske situasjonen er uforandret av den grunn. Noen av direktivene som er implementert i norsk rett har medført økte byrder for arbeidsgiverne, men i det store og hele har disse etter NHOs syn vært til å leve med.

Som kjent innebærer EUs sosiale dialog at arbeidslivets parter på europeisk nivå iht. Traktaten har anledning til å fremforhandle rammeavtaler. Disse rammeavtalene kan deretter gjøres om til direktiver, og på den måten blir de allmenngjort. Dette har skjedd bl. a med avtalene om midlertidig ansatte og deltidsansatte. Gjennom vår tilslutning til BusinessEurope har NHO deltatt på like fot med de øvrige arbeidsgiverorganisasjonene i Europa i disse forhandlingene. Sett med NHO-øyne er dette svært positivt, til tross for norsk utenforskap gis vi anledning til å delta i utformingen av EUs lovgivning på sosial- og arbeidslivsområdet. Imidlertid fortoner det seg som et paradoks at arbeidslivets parter i Norge har større innflytelse på lovgivningen enn de "ordinære" norske lovgivningsmyndighetene og utøvende myndighetene.

EU har vedtatt en rekke direktiver på arbeidsrettsområdet som har blitt tatt inn i EØS-avtalen og deretter implementert i Norge. De fleste av disse direktivene har i liten grad påvirket rettsutviklingen hos oss siden rettstilstanden allerede har vært mer eller mindre i samsvar med direktivenes krav. Enkelte av direktivene har imidlertid til en viss grad vært problematiske for arbeidsgiverne ved at de pålegger bedriftene nye byrder, både materielle regler og saksbehandlingsregler.

Direktivet om virksomhetsoverdragelse peker seg ut i denne sammenheng. Etter at reglene der ble tatt inn i arbeidsmiljøloven har det vært en rekke domstolsavgjørelser, både fra norske domstoler og fra EFTA- og EU-domstolen. I tillegg til at reglene pålegger bedriftene omfattende plikter, kommer at lovgivningen ikke er skrevet i "norsk tradisjon". Generelt må det påpekes at til tross for at direktivene gjennomgår en implementeringsprosess i Norge, kan de tidvis være vanskelig tilgjengelige. Det samme gjelder for flere av dommene fra de internasjonale domstolene. Forutsigbarheten har på denne måten blitt mindre. Imidlertid er dette gjerne et forbigående fenomen. Etter hvert som rettstilstanden blir klarere som følge av stadig flere dommer, blir det færre søksmål.

Visse direktiver er "overimplementert" i Norge. Vikarbyrådirektivet tegner til å bli et eksempel på det. Regjeringen har i Prop. 74 L (2011-2012) fremlagt en egen tiltakspakke med det formål å sørge for at direktivets likebehandlingsprinsipp etterleves i praksis. Denne tiltakspakken går langt utover det direktivet foreskriver. NHO er generelt lite tilfreds med at norske myndigheter på denne måten bringer vår lovgivning i utakt med situasjonen i flere andre europeiske land.

En godt synlig konsekvens av Norges EU-tilknytning de siste ti årene, er den sterke arbeidsinnvandringen. Flertallet i Europautredningen sier at "den økte arbeidsinnvandringen (er) en av de største gevinstene og en av de største utfordringene for norsk arbeidsliv som følge av EØS-avtalen". NHO er enig i en slik vurdering.

Etter utvidelsen av EØS-området i 2004 har sysselsettingen i Norge steget med et par hundre tusen årsverk som følge av arbeidsinnvandring. Utviklingen er drevet frem av de store økonomiske forskjellene mellom Norge og resten av EU. Det er ikke noe som tyder på at forskjellene er i ferd med å bli mindre, snarere tvert imot.

Arbeidsinnvandringen har gitt vekst i norsk økonomi, gode tider for bedriftene og økte skatteinntekter, og har redusert lønnspresset, men ikke mer enn at vi likevel har hatt en vesentlig høyere reallønnsvekst enn de fleste andre EU-land. Og vi har i all hovedsak klart å holde på de gode betingelsene og arbeidsvilkårene i norsk arbeidsliv.

Men den store arbeidsinnvandringen medfører også utfordringer. Mens sysselsettingen har vokst sterkt de siste ti år, har yrkesdeltakelsen, altså andelen som jobber, faktisk falt. Det kan forklares på mange måter, men vi kan ikke se bort fra at arbeidsinnvandring kan ha hatt en viss fortrenningseffekt. Vi kan heller ikke se bort fra at en god del arbeidsinnvandrere faller ut av jobb etter noen år. FAFOs Poloniarapport fra 2010 viste at 43 prosent av polakker i Norge stod utenfor arbeidslivet, og en stor del av de som var innenfor jobbet svart. Brochmannutvalget beregnet at sysselsettingsfrekvensene hos de nye EØS innvandrerne ligger 12 prosentpoeng under befolkningen for øvrig, hvis vi tar hensyn til alderssammensetningen. Vi ser nå tendenser til lavere vekst i både produktivitet og BNP pr innbygger. Det er ikke utenkelig at en slik utvikling kan ha med den store arbeidsinnvandringen å gjøre. Hvis de som kommer har lav kompetanse vil man forvente at det gir nedgang i produktiviteten. Hvis de også har lavere yrkesdeltakelse, vil BNP pr innbygger falle.

Mens arbeidsinnvandring gir umiddelbare gevinster for bedrifter og samfunn, kan det dermed på noe lengre sikt føre til belastninger på offentlige utgifter, og føre til at dagens velferdssystem og lønnsstrukturen kommer under press. Lønnsdannelsen i Norge skjer gjennom forhandlinger mellom organisasjonene i arbeidslivet på sentralt nivå, på bransje- og forbundsnivå og i den enkelte virksomhet. Behovet for en bredere vurdering av lønnsdannelsen i Norge og lov om allmenngjøring av tariffavtaler er blitt aktualisert i og med at tilstrømmingen av utenlandsk arbeidskraft til Norge ser ut til å fortsette på et høyt nivå. Lov om allmenngjøring av tariffavtaler innebærer et betydelig inngrep i den frie lønnsdannelsen. Utgangspunktet for loven er at myndighetene kan gi lover som objektivt sett er egnet til å fremme beskyttelsen av arbeidstakere. På den annen side er det også klart at hensynet til å beskytte innenlandsk næringsliv, og i det hele tatt innenlandske økonomiske interesser, ikke vil kunne forsvare restriksjoner på den frie bevegelse av tjenester. Det er behov for en nærmere belysning av erfaringer med dagens allmenngjøringslov, hvilke begrensninger som ligger i dagens regelverk og en bredere utredning av mulige alternativer og supplement til loven. En nærmere vurdering av minstelønnsordninger må inngå i arbeidet.

NHO mener:

- ✓ For å få til en bærekraftig utvikling må det settes inn tiltak som opprettholder og øker yrkesdeltakelsen, både hos innvandrere og majoritetsbefolkning, i tråd med Brochmannutvalgets innstilling.
- ✓ Frontfagsmodellen må videreføres. Lønnsdannelsen må fortsatt være arbeidslivets ansvar, og må tilpasses hva konkurranseutsatte virksomheter kan tåle.
- ✓ Allmenngjøring av tariffavtaler kan benyttes for å sikre at utenlandske arbeidstakere får lønns- og arbeidsvilkår som er likeverdige med de vilkår norske arbeidstakere har.
- ✓ I samsvar med lov om allmenngjøring må slike inngrep i lønnsdannelsen bygge på fremlagt dokumentasjon og være tidsbegrenset.
- ✓ Eventuell allmenngjøring må knyttes til tariffavtalenes minstelønnssetser, med tillegg for kost og losji. Det bør utredes mulige alternativer og supplement til loven.
- ✓ Innføring av minstelønnsordninger i Norge må utredes.

8 Kunnskap, debatt og informasjon

Kunnskap om de rettigheter og plikter som følger av EØS-avtalen og de tilknyttede avtalene med EU er viktig, både for å kunne utnytte de mulighetene avtalene gir og for å sikre avtalenes legitimitet i befolkningen. Dette gjelder både på norsk side og i EU. I Norge må vi derfor ha et kontinuerlig fokus på å holde informasjon og kunnskap om Norges avtaler med EU ved like. Samtidig må det drives et aktivt informasjonsarbeid mot EU og medlemslandene for å holde kunnskapen om EØS-avtalen ved like også der. Også på dette området må norske myndigheter inkludere alle relevante organisasjoner i arbeidet gjennom å være bevisst på å dele informasjon og kunnskap.

8.1 EU/EØS-kunnskap i befolkningen

EØS-avtalens regler og konsekvenser blir i stor grad tatt for gitt i Norge i dag. Vi er vant til en hverdag med EØS-avtalen, og over tid blir det vanskelig å vite hvor reglene i utgangspunktet stammer fra. Siden 1994 har det også vært en politisk-ideologisk tilnærming mellom EU og Norge som har ført til at EUs og Norges politikk er utviklet svært lik på en rekke områder.

Europautredningen peker på en utvikling i befolkningens holdning. I en meningsmåling utført i 2003 var befolkningen delt i tre: en tredjedel mente EØS-avtalen var bra for Norge, en tredjedel mente den var dårlig og en tredjedel svarte "vet ikke". I 2011 mente nesten 65 prosent at avtalen er bra for Norge og 25 prosent at den er dårlig. Omtrent 12 prosent svarte "vet ikke".

NHO mener:

- ✓ Norske myndigheter må styrke, forenkle og gjøre tilgjengelig informasjon om EØS-avtalens muligheter og rettigheter.
- ✓ Norske myndigheter må i sin kommunikasjon være tydelig på at EØS-saker er innenrikspolitiske anliggender.

8.2 Kunnskap om EØS-avtalen i skolen

Kunnskapen om EU og Norges forhold til EU er lav blant unge. Det står svært lite om EU-systemet og EØS-avtalen i lærebøkene på videregående skole, og omtalen av dette temaet er i altfor stor grad viet den norske EU-debatten og ja-siden og nei-sidens argumenter fra 1972 og 1994. Dette bør ikke være hovedfokus når målet er å belyse Norges tilknytningsform til EU, og hvilke konsekvenser EU har for Europa og Norge i dag.

EU-samarbeidet er omfattende og har inngripende konsekvenser for ulike og store deler av det norske samfunnet gjennom EØS-avtalen. Det er viktig at denne virkeligheten gjenspeiles i skolebøkene, og at sammenvevingen av nasjonal og internasjonal politikk synliggjøres i større grad. EU-samarbeidet må ikke bare bli en del av et historiefag. Fokus på den dynamiske politikktutviklingen og dets konsekvenser for Norge må vektlegges.

Norske elever har gode kunnskaper og holdninger til demokrati sammenlignet med elever i andre land. Dette kom fram i den internasjonale demokratistudien ICCS som ble utført i 2010. Men kunnskap om EU, og særlig Norges tilknytningsform til EU, utgjør også en del av den grunnleggende demokratiske kompetansen i vårt samfunn. Dette taler for at man bør få inn nye læreplanmål i de ulike fagene, slik at målene i den generelle delen av læreplanen kan bli oppfylt.

NHO mener:

- ✓ Det bør innarbeides krav til en dekkende beskrivelse av Norges forhold til EU i skolenes læreplaner, spesielt i videregående skole, men også i barne- og ungdomsskolen.

- ✓ Det bør bevilges midler til etterutdanning av lærere og produksjon av støttemateriell for lærere på dette feltet.
- ✓ Det bør nedsettes et fagpanel som kan drøfte hvordan nye læreplanmål om EU best kan formuleres.
- ✓ I dette arbeidet bør fagpanelet også studere danske og svenske læreplaner, med det formål å se hva det forventes at elever i våre nærmeste naboland skal kunne om EU.
- ✓ EU/EØS bør inn på læreskolens pensum.
- ✓ Minitinget bør utvides med en EØS-versjon.

8.3 Informasjon til næringslivet

NHO mener at informasjon om bedriftenes rettigheter og muligheter i det indre marked må være enkelt tilgjengelig. Europautredningen påpeker viktigheten av "enkel, ryddig og oppdatert kunnskap om gjeldende regelverk". Norge har altinnportalen, som har samlet deler av informasjonen som næringslivet behøver. Ved å samle alt under ett tak, vil næringslivet lettere få oversikt over hvilke muligheter, rettigheter og plikter som gjelder for å etablere seg og drive næringsvirksomhet i det indre markedet.

Mange norske virksomheter møter handelshindringer når de handler med et EU-land. Noen er lovlige, andre ikke. Norske bedrifter har behov for effektiv assistanse fra norske myndigheter når de støter på ulovlige handlingshindringer.

For å gi norsk næringsliv bedre og mer tilgjengelig service i indre markedssaker må det opprettes et «Indre markedssenter» i sentraladministrasjonen, slik det for eksempel er gjort i Danmark.¹ Her bør all informasjon om det indre markedet rettet mot bedrifter være samlet, og bedriftene må kunne få råd på alle næringsområder. Det innebærer også effektiv bistand når de støter på handelshindringer. Senteret må derfor ha god kompetanse på regelverk og administrative systemer i de andre EØS-landene. Indre markedssenteret bør gjennomføre regelmessige brukerundersøkelser om hvilke utfordringer bedriftene står ovenfor. Det kan bidra til at norske myndigheter får bedre kunnskap om utfordringer norske bedrifter møter i det indre markedet, og foreslå tiltak for å bøte på dette.

NHO mener:

- ✓ Det må opprettes et *Indre markedssenter* med én portal/inngang til informasjon for bedrifter, gjerne i samarbeid med bedrifter som har kompetanse på ulike områder.
- ✓ En informasjonskampanje om aktuelle indre markedsspørsmål bør gjennomføres årlig.
- ✓ Indre markedssenteret bør ha en twitterprofil hvor det er mulig å gi enkle svar på enkle spørsmål – raskt.
- ✓ Én gang årlig bør norske myndigheter utgi en samlet fremstilling av de 5-10 største utfordringene norske bedrifter har møtt i det indre markedet de siste 12 måneder. Fremstillingen bør bli forelagt Stortinget.

8.4 Kunnskap om EØS-avtalen i EU

For at EØS-avtalen skal være effektiv for norske bedrifter er det nødvendig at kunnskap om avtalen er til stede i EUs institusjoner og medlemsland. For å få dette til er det viktig med langsiktig, kontinuerlig og tett kontakt med andre europeiske aktører, som politikere, næringslivet, organisasjoner og regioner. Dette fremmer norsk kulturforståelse og gjensidig europeisk-norsk

¹ www.indremarkedssenter.dk

kunnskap, det vil også bidra til å utvikle større forståelse for og kunnskap om vår deltakelse i det indre markedet.

NHO mener:

- ✓ Det bør utvikles et opplegg for systematisk informasjonsarbeid om EØS-avtalen i EUs medlemsland.
- ✓ Norske myndigheter må regelmessig oppfordre EUs institusjoner til å fremheve at det indre marked gjelder hele EØS-området.

9 Alternativer til EØS

EØS-avtalen har i hovedsak vært et godt grunnlag for å sikre verdiskapingen i Norge. Etter NHOs oppfatning vil imidlertid et norsk medlemskap i EU gi norsk næringsliv et mer robust og forutsigbart grunnlag for fremtidig verdiskaping enn dagens EØS-avtale. Andre og mer løserer tilknytningsformer, som en omfattende handelsavtale med EU, vil være en dårlig og på flere områder direkte skadelig løsning for norsk næringsliv. Det sveitsiske avtalekomplekset er urealistisk og uaktuelt både fra et EU-synspunkt og fra vårt ståsted. Disse avtalene ble til i en helt spesiell historisk periode gjennom mangeårige forhandlinger. En diskusjon om alternativer til EØS-avtalen, ut over et medlemskap, vil i seg selv bidra til å skape usikkerhet og svekke Norges attraktivitet for lokalisering av næringsvirksomhet.

9.1 EU medlemskap

EØS-avtalen er viktig for norsk næringsliv, ettersom den i praksis sikrer de fleste norske bedrifter et "økonomisk medlemskap" i EU. Det betyr også at næringslivet i store trekk er tilfredse med EØS-avtalen for de områder den dekker. Det er imidlertid et problem at ikke alle deler av norsk næringsliv får glede av EØS-avtalen. Den omfatter blant annet ikke fri handel med fisk. Her ligger et stort potensiale for økonomisk vekst og sysselsetting, som et medlemskap i EU vil kunne utløse. I tillegg vil et fremtidig euomedlemskap hindre at en stadig styrking av kronekursen svekker norsk konkurransevne, samtidig som norsk næringsliv da vil være knyttet til et større og mer stabilt valutaområde.

Etter NHOs syn kan Norges nåværende tilknytning til EU karakteriseres som annenrangs. Vi er omfattet av regelverket, men stengt ute fra regelverksutforming og den endelige vedtaket. Dette hindrer norsk deltagelse i de prosesser og institusjoner som styrer markedet og gir systemet legitimitet. Satt på spissen kan man si at i EU styrer politikken, mens det innenfor EØS-avtalen er jussen som styrer, i den betydning at Norge automatisk inkorporerer lovgivning uten å ha deltatt i de politiske beslutningsprosessene som ligger bak. Dette viser EØS-avtalens demokratiske underskudd.

Politisk står Norge i en særstilling i dagens Europa. Mens de fleste europeiske land har brukt de siste 15-20 år på å nærme seg EU, har Norge stått på stedet hvil. Det har ført til at Norge på flere områder er marginalisert, selv om vi materielt sett er på innsiden i EU på store samfunnsområder. EØS-avtalen er forvaltningsstyrt med lavt offentlig fokus. Over tid har kompetansen og kunnskapen om EU og EØS blitt mindre. Resultatet er en svekket norsk evne til å ivareta egne interesser og svekket norsk evne til å bidra til å finne gode europeiske løsninger. Ikke bare har vi liten mulighet til å påvirke, men vi bruker heller ikke de muligheter vi faktisk har på en strategisk og systematisk måte. Norge tilpasser seg altså resten av Europa, men står på sidelinjen i de prosesser som former fremtidens europeiske samfunn.

Samtidig utvikles EU-samarbeidet hele tiden, både geografisk og politisk. Den økende ubalansen mellom avtalepartene i EØS-avtalen gjør avtalen sårbar. Det største problemet med EØS-avtalen slik den er i dag er derfor spørsmålet om hvor robust avtalen vil være i fremtiden. Uten full deltakelse i EUs indre marked vil Norge bli et fattigere land. Bare et fullt medlemskap også i det politiske EU-fellesskapet vil gi oss sikkerhet for den økonomiske utviklingen i fremtiden. Da vil vi også få større utbytte av vårt nåværende økonomiske medlemskap. Et medlemskap vil også ha betydning for flere forhold for norsk næringsliv. Manglende kunnskap og usikkerhet rundt EØS-avtalen blant utenlandske økonomiske aktører bidrar til å redusere gevinstene av Norges deltakelse i det indre marked. En indikasjon på dette er at veksten i utenlandsinvesteringene i Norge har vært markant lavere enn mellom EU-statene. Norge kan heller ikke vise til samme utjevning og konvergens i nasjonale prisforskjeller som man har vært vitne til i EU.

Foreløpig klarer Norge seg bra utenfor EU, men vi går glipp av innflytelse og muligheter. Vår manglende påvirkning av beslutninger som berører oss, medfører at andre tar beslutningene for oss. Vårt samkvem med landene rundt oss, også det nordiske samarbeidet, ville styrkes dersom Norge ble medlem av EU. Det ville vi tjent på, ikke bare i kroner og øre, men også målt i verdier som ikke kan tallfestes. Hver dag møter vi EU i vårt daglige liv. Dette skyldes ikke bare EØS-avtalens virkinger, men også de vel 70 andre avtalene som er inngått i tillegg, og som utvider samarbeidet med EU på mange viktige områder, blant annet gjennom Schengen-avtalen og avtalen om politi- og justissamarbeid og forsvarssamarbeidet. Dette er behørig beskrevet i Europautredningen.

Et norsk medlemskap i EU vil gi norske politikere stemmerett i Europaparlamentet, den norske Regjeringen en plass i Rådet og Norge en plass i Europakommisjonen. Norske velgere vil få en direkte mulighet til å påvirke utviklingen av det europeiske fellesskapet.

9.2 Frihandelsavtale med EU

Norge inngikk en frihandelsavtale med EU i 1973. Denne ble ikke lenger ansett for tilstrekkelig da EU besluttet å etablere det indre markedet i 1992. Det har vært hevdet at denne avtalen kan være et alternativ til EØS-avtalen. Etter NHOs vurdering ville dette bety en alvorlig svekkelse av grunnlaget for fremtidig verdiskaping i Norge. En handelsavtale for industrivarer vil ikke være i nærheten av å dekke det omfattende samarbeidet med EU som norsk næringsliv i dag drar nytte av.

En viktig forskjell mellom EØS-avtalen og en frihandelsavtale er at en handelsavtale ikke innebærer at det etableres et rettslig homogent område, slik EØS-området gjør. En overgang til en frihandelsavtale innebærer derfor som å gå fra et hjemmemarked til et eksportmarked. Under EØS-avtalen har vi et overnasjonalt overvåkningsorgan som påser at avtalen håndheves, og en domstol som i siste instans avgjør eventuelle konflikter. En handelsavtale etablerer en felles komité, uten legale virkemidler, som skal administrere avtalen og kan ta opp problemsaker.

EØS-avtalen omfatter viktige områder for næringslivet, som ikke dekkes, eller er vanskelig å dekke fullt ut, i vanlige frihandelsavtaler. I det indre markedet er varer som er tillatt solgt i Norge, automatisk tillatt solgt i de øvrige landene. Det kan ikke kreves nye tester og godkjenning i de enkelte land. På spesifikke produktområder er varer produsert i henhold til et felles regelverk, slik at det ikke kan diskrimineres etter hvilket land varen er produsert i. Verken et harmonisert regelverk eller gjensidig godkjenning kan løses gjennom en tradisjonell frihandelsavtale. Det vil derfor igjen bli tekniske handelshindre mellom Norge og EU, og bedriftene vil etter hvert stå overfor betydelige ekstrakostnader for å kunne eksportere til EU.

Handel med tjenester er av økende betydning. En frihandelsavtale legger normalt WTOs forpliktelser til grunn, men disse er ofte begrenset og med mange unntak. I tillegg kan man i enkelte tilfeller forbedre markedsadgangen for spesifikke tjenester ut over WTO-forpliktelsene. Men dette er langt unna det generelle prinsipp om fri bevegelse av tjenester i EØS-området. I tillegg vil vi miste den fellesregulering vi har i EØS-avtalen på spesifikke tjenestesektorer, som for eksempel finans, telekommunikasjoner, transport og energitjenester, som ikke kan gjennomføres i en frihandelsavtale. Dette vil gi norske tjenestebedrifter et betydelig konkurransehandikap og samtidig gi dyrere tjenester for næringsliv, offentlig sektor og forbrukere i Norge.

Fri bevegelse av kapital og fri etableringsrett er også viktige prinsipper og en rettighet i EØS-avtalen, men slike bestemmelser reguleres ikke i samme utstrekning i en frihandelsavtale som har mye svakere formuleringer på disse feltene.

EØS-avtalen gir fri bevegelse av personer, som er en viktig rammebetingelse for norsk næringsliv i dag. En slik rettighet har aldri fullt ut vært regulert gjennom en frihandelsavtale. Man har hatt

bestemmelser om mer begrenset personflyt, for eksempel knyttet opp til fri bevegelse av nøkkelpersonell i bedrifter med sete i et annet land, "kvoter" av midlertidig bevegelse av spesialister for et begrenset antall år. Dette betyr at det vil bli vanskeligere for norske bedrifter å tiltrekke seg kvalifisert arbeidskraft fra EU eller å sikre mobilitet av egne ansatte over landegrensene til EU fra Norge.

EØS-avtalen omfatter også bestemmelser om en felles konkurransepolitikk, en felles politikk for statsstøtteregler og regelverket for offentlig innkjøp. Dette er vesentlige elementer i et indre marked.

Fravær av felles konkurranseregler vil svekke konkurransen i markedet og etter hvert føre til høyere priser og mindre konkurransedyktige bedrifter. Uten et overnasjonalt konkurranseregelverk, vil det heller ikke være et overvåkingsorgan som kan hindre monopoldannelser og misbruk av dominerende markedsposisjoner, si ja eller nei til fusjoner og eventuelt bøtelegge selskaper som bryter konkurransereglene.

EØS-avtalens regelverk for statsstøtte er utformet for å sikre rettferdig konkurranse og en optimal utnyttelse av samfunnets ressurser. Dette forutsetter overnasjonalitet, noe som ikke kan oppnås i en frihandelsavtale. EUs felles regelverk for offentlig innkjøp gjør det mulig for norske bedrifter å konkurrere på like vilkår i alle EU-landene. Enkelte av EFTAs frihandelsavtaler har bestemmelser om offentlige innkjøp, men disse er stort sett basert på WTO-avtalen. Dette regelverket er langt dårligere, og gir ikke bedriftene de mulighetene de har under EØS-avtalen. Det vil heller ikke gi offentlig sektor i Norge like god tilgang på varer og tjenester.

EØS-avtalen har i tillegg bestemmelser om en hel rekke flankerende politikkområder som har stor betydning og interesse for næringslivet. Norges integrasjon i EUs forsknings samarbeid er her et viktig felt. Et slikt samarbeid reguleres ikke gjennom en frihandelsavtale. Det samme gjelder utdanningsutveksling, kultursamarbeid, forbrukerbeskyttelse, bedring av arbeidsmiljøet, helse, miljø og sikkerhet for ansatte, utviklingen av den sosiale dialog på europeisk plan, likestilling og ikke minst energiprogrammer og utviklingen av miljø- og klimapolitikken. Slike samarbeidsfelt er det ikke naturlig og hensiktsmessig å regulere i en frihandelsavtale.

En frihandelsavtale vil øke risikoen for at EU kan ty til antidumpingtiltak mot norsk næringsliv, noe EØS-avtalen hindrer, på grunn av felles regelverk. Med en frihandelsavtale mister vi det felles regelverket og EU kan da benytte seg av sine handelspolitiske forsvarsinstrumenter, selv om man i en frihandelsavtale kan ha bestemmelser og erklæringer om ikke-bruk av antidumpingtiltak.

Det er heller ikke forutsigbart hva en eventuell ny frihandelsavtale vil inneholde. Den må i tilfelle forhandles med EU-Kommisjonen, som må ta hensyn til krav og ønsker fra 27 medlemsland. EU er en meget erfaren og tung forhandlingsmotpart. I eventuelle forhandlinger med EU vil ikke Norge ensidig kunne bestemme hva det skal forhandles om. EU vil helt sikkert ha en ambisjon om full frihandel med landbruksprodukter og avvikling av det norske tollvernet på dette feltet.

9.3 Sveitsisk modell

Sveits hadde en frihandelsavtale med EU i 1992, men anså ikke dette som tilstrekkelig. Sveits var med og forhandlet frem EØS-avtalen og signerte avtalen, men en folkeavstemming i desember 1992 førte til at Sveits sa nei og måtte finne en annen løsning med EU. I mer enn 10 år forhandlet Sveits for å få på plass bilaterale tilleggsavtaler til frihandelsavtalen, i alt omkring 120 stykker. Kommisjonen mener nå denne løsningen må revideres, fordi den er for tungvint å administrere. Sett fra norsk næringslivs side er disse avtalene heller ikke så gode som EØS-avtalen. Etter NHOs syn eksisterer det heller ikke et "sveitsisk alternativ", fordi den ble til i en annen historisk periode.

Det er flere grunner til at en sveitsisk løsning verken er realistisk eller hensiktsmessig for Norge. For det første hadde Sveits sterke forhandlingskort på hånden: deres geografiske plassering og størrelse gjør det mer interessant for EU å bruke tid og ressurser på forhandlinger. Sveits er en sentral brikke i Europa. En stor del av veitransporten langs de europeiske aksene nord/sør og øst/vest går gjennom landet. Sveits er verdens 18. største økonomi. Sammen med det relativt kjøpesterke innenlandske markedet representerer det forhandlingsfordeler som Norge ikke har.

For det andre inneholder de sveitsiske avtalene overnasjonale ordninger som er langt mer "udemokratiske" enn de vi har i EØS-avtalen. Ett eksempel er statsstøtte og konkurranselovgivning, hvor Sveits er totalt underlagt EUs egne institusjoner. Det er dessuten grunn til å understreke at sveitsiske myndigheter også er avskåret fra å påvirke politikk- og regelverksutforming gjennom deltakelse i komité- og ekspertgrupper under Kommisjonen, som Norge tross alt nyter godt av under EØS-avtalen.

For det tredje inneholder de bilaterale avtalene mellom Sveits og EU en "giljotinklausul". Om sveitserne skulle motsette seg et direktiv, kan EU si opp hele avtalepakken. Det vil si at samtlige sektoravtaler fremforhandlet over de siste 15-20 år vil stå for fall. Hver minste konflikt har med andre ord svært omfattende konsekvenser for sveitsisk økonomi og samfunn fordi hele deres forhold til EU blir satt i spill.

Den fjerde og viktigste grunnen er imidlertid at dette ikke er et realistisk alternativ. Kommisjonen har gitt klart uttrykk for at den sveitsiske tilknytningsformen ikke ansees som hensiktsmessig. Europaparlamentet har i en rapport gitt uttrykk for at de vel 120 ulike avtalene med Sveits, og det store antall såkalte "blandede kommisjoner" som skal forvalte dem, ikke lenger ansees som en velfungerende løsning. Også Rådet slo i 2010 fast at denne samarbeidsformen skaper rettslig usikkerhet, er vanskelig å administrere og har "clearly reached its limits". En høytstående EU-representant skal til et spørsmål om den sveitsiske modellen ha svart: "It's not a model, it's an accident".

I sum gjør dette det såkalte sveitsiske alternativet urealistisk som tilknytningsform til EU for Norge. Dette bør norske myndigheter være helt klare på i sin forventede Stortingsmelding om vår tilknytning til EU.

NHO mener:

- ✓ Bare medlemskap i EU kan sikre norsk næringsliv robuste rammebetingelser over tid. Norge bør derfor søke medlemskap i EU.